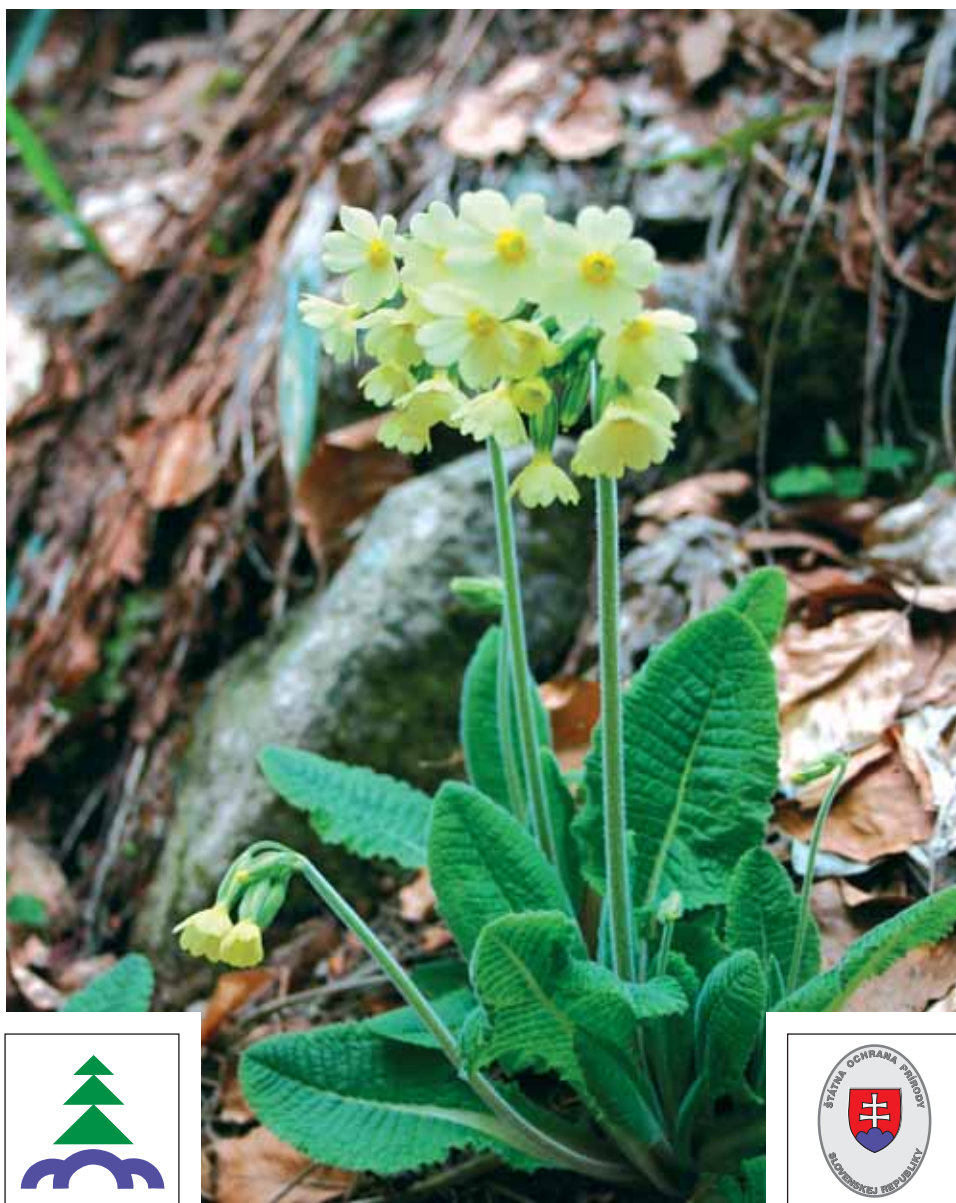




Chránené územia SLOVENSKA 77

2009



Odborno-metodický a informačný časopis Štátnej ochrany prírody SR



Uzávierka príspevkov
do časopisu
Chránené územia Slovenska
č. 78 je



31. máj 2009

Príspevky posielajte na
adresu:

chus@sopsr.sk

- **Chránené územia Slovenska** – štvrťročný odborný-metodický a informačný časopis Štátnej ochrany prírody SR
- **Vydáva:** Štátna ochrana prírody SR v Banskej Bystrici
- **Zodpovedný redaktor:** Mgr. Daniel Baláž
- **Redakčná rada:**
Mgr. K. Sujová, PhD., Ing. M. Krištof, Ing. B. Faško, Ing. J. Burkovský, Ing. Ivana Havranová, Ing. V. Ihringová
- **Jazyková korektúra:** Mgr. Olga Majerová
- **Adresa redakcie:**
Štátna ochrana prírody SR, P. O. Box 5,
Tajovského 28B, 974 01 Banská Bystrica,
(tel: 048/472 20 20, fax: 048/472 20 36)
- **E - mail:** chus@sopsr.sk
- **Tlač:** EUROART
- **Náklad:** 2 000 výtlačkov

Nevyžiadané príspevky nevraciam!

ISSN 1335-1737

Inštrukcie pre autorov

- Príspevky posielajte elektronickou poštou alebo na CD v textovom editore MS Word.
- Maximálny rozsah príspevku je 11 000 znakov vrátane medzier.
- Ak sú súčasťou príspevku tabuľky, primerane znížte počet znakov textu.
- K článku priložte kvalitné fotografie, resp. naskenované fotografie v minimálnom rozlíšení 300 dpi.
- Každú naskenovanú fotografiu uložte do samostatného súboru (jpg, tif, bmp...).
- K fotografiám, resp. obrazovým prílohám uveďte komentár a meno autora.
- Situačné náčrty, ilustrácie, mapky dodávajte narysované tušom na bielom papieri, popisy a legendy v mapách nepíšte na originál, ale len na kópiu.
- Maximálny formát mapiek a náčrtov je A4, používajte kilometrovú mierku, nie číselnú (veľkosť obrázkov sa nezachováva). Mapy vytvorené v ArcView vyexportujte do formátov tif, jpg,... v minimálnom rozlíšení 300 dpi.
- Tabuľky tvorte výlučne pomocou tabulátorov (prípadne aj s funkciou tabuľka) v textovom editore MS Word alebo v programe Excel. Polia bez hodnoty nenechávajte prázdne, ale prázdne polia nahraďte pomlčkou.
- Latinské mená taxónov píšete kurzívou.
- Mená autorov píšete kapitálkami.
- Literatúru v texte citujte podľa vzoru: "...boli zistené aj v kostole v Turanoch (OBUCH, KADLEČÍK 1997, VAVROVÁ 1998)...".
- Literatúru v zozname literatúry uvádzajte podľa vzoru: OBUCH, J., KADLEČÍK, J., 1997: Letný výskyt netopierov v podkrovných priestoroch v oblasti NP Malá Fatra. Vespertilio, 3: s. 131-134.
- Nadpisy nepíšte veľkými písmenami, nepodčiarkujte ich, nepoužívajte v nadpisoch medzery medzi písmenami.
- Na konci príspevku uveďte meno a priezvisko autora, titul a pracovisko.

Obsah

Prehľad osobitne chránených častí prírody a krajiny Slovenskej republiky (SMOPAJ, LIPTOVSKÝ MIKULÁŠ)	2	Valné zhromaždenie ASCHÚS (J. ŠVAJDA)	31
Prehľad zmien v legislatívnych predpisoch chránených území v roku 2008 (B. FAŠKO)	4	Dajme o sebe vedieť (J. MÁJSKY, M. ĎURČEK)	31
Pred 60 rokmi vyhlásili Harmaneckú tisinu za prírodnú rezerváciu (J. BURKOVSKÝ, C. CHMELKO)	6	Kongres Svetovej únie ochrany prírody v Barcelone (I. VOLOŠČUK)	33
Problematika ochrany mravcov podrodu Coptoformica (P. DEVÁN)	12	Manažmentové plány (programy starostlivosti) pre chránené územia so zapojením verejnosti (Z. BARTUŠOVÁ)	37
Komunikácia II/507 – cesta smrti (M. ĎURČEK)	13	Daniele naďalej poškodzujú chránené územie (J. MÁJSKY)	40
Svätý Ján oroduj za nás... (M. AMBROS)	15	Kosené prídometné trávniky alebo prečo miznú (nielen) motýle z intravilánov (P. DEVÁN)	42
Vzácný výskyt pokosta českého (<i>Geranium bohemicum</i>) Torner in L. v Národnom parku Slovenský raj (A. LESKOVJANSKÁ, T. DRAŽIL, Š. BRYNDZOVÁ)	17	Zákon EIA – trójsky kôň za našimi hradbami (M. ĎURČEK)	43
Zaujímavé floristické nálezy cievnatých rastlín v Pieninách a Spišskej Magure (V. KLÍČ, V. KUNŠTÁROVÁ)	19	Antropogénne vplyvy na vývoj krajiny maloplošných chránených území (na príklade Ipelskej kotliny) (J. BURKOVSKÝ)	44
Ako proti zarastaniu chránených území (T. KRÁLÍK)	23	Nové knihy pre strážcov (J. ŠVAJDA)	46
Prehľad vývoja právnej ochrany chránených stromov za rok 2008 (M. KRIŠTOF)	25	Centenárium akademika Josefa Kratochvíla (1909 – 1992) (A. STOLLMANN)	46
Prehľad chránených stromov Slovenska podľa krajov, evidovaných v štátnom zozname k 31. 12. 2008 (M. KRIŠTOF)	26	Ing. Milan Janík, CSc. sedemdesiatpäťročný (J. BURKOVSKÝ)	48
Podzemné vody Plešivskej planiny (J. KILÍK)	26	Ivan Cvacho – in memoriam (A. STOLLMANN)	48

- *Predná strana obálky*: Prvosienka vyššia (*Primula elatior*), foto: Ing. Pavol Polák
- *Zadná strana obálky*: Chránené vtáčie územie Dunajské luhy. Spracovali: Mgr. Ivana Čornaninová, Mgr. Zuzana Šantová. Foto: Mgr. Jozef Lengyel



Prehľad osobitne chránených častí prírody a krajiny Slovenskej republiky

stav k 31. 12. 2008

Veľkoplošné chránené územia a ich ochranné pásma			
Kategória	Počet	Výmera chránených území (v ha)	Výmera ochranných pásiem (v ha)
národné parky (NP)	9	317 890	270 128
chránené krajinné oblasti (CHKO)	14	522 582	–
NP a CHKO spolu	23	840 471	270 128
Spolu			1 110 598,9823 ha (22,65 % rozlohy SR)

Maloplošné chránené územia a ich ochranné pásma v 2. až 5. stupni ochrany			
Kategória	Počet	Výmera chránených území (v ha)	Výmera ochranných pásiem (v ha)
chránené krajinné prvky (CHKP)	1	3	0
chránené areály (CHA)	168	5 239	2 419
prírodné rezervácie (PR)	384	12 947	244
súkromné PR	2	52	0
národné prírodné rezervácie (NPR)	219	84 156	2 401
prírodné pamiatky (PP)	225	1 600	207
národné prírodné pamiatky (NPP)	11	59	27
Spolu	1 010	104 056	5 298
Spolu			109 353,4486 ha (2,23 % rozlohy SR)

Jaskyne a prírodné vodopády a ich ochranné pásma		
Kategória	Počet	Výmera ochranných pásiem (v ha)
PP - jaskyne s ochranným pásmom, ktoré nie sú verejnosti voľne prístupné	2	23,08
PP - jaskyne s ochranným pásmom, ktoré sú verejnosti voľne prístupné	1	30,68
PP - verejnosti voľne prístupné jaskyne	12	0
NPP - jaskyne bez ochranného pásma	35	0
NPP - jaskyne s ochranným pásmom	9	1551,74
PP - prírodné vodopády s ochranným pásmom	0	0
NPP - prírodné vodopády bez ochranného pásma	5	0
NPP - prírodné vodopády s ochranným pásmom	0	0



Chránené vtáčie územie		
Kategória	Počet	Výmera ochranných pásiem (v ha)
vyhlásené chránené vtáčie územia	22	392 345,69

Chránené krajinné oblasti		
Názov	Výmera (v ha)	Rok vyhlásenia, prípadne aktualizácie
Biele Karpaty	44 568	1979, 1989, 2003
Cerová vrchovina	16 771	1989, 2001
Dunajské luhy	12 284	1998
Horná Orava	58 738	1979, 2003
Kysuce	65 462	1984
Latorica	23 198	1990, 2004
Malé Karpaty	64 610	1976, 2001
Poľana	20 360	1981, 2001
Ponitrie	37 665	1985
Strážovské vrchy	30 979	1989
Štiavnické vrchy	77 630	1979
Vihorlat	17 485	1973, 1999
Východné Karpaty	25 307	1977, 2001
Záhorie	27 522	1988
Spolu 14 CHKO:	522 582	

Národné parky			
Názov	Výmera (v ha)	Výmera ochranného pásma (v ha)	Rok vyhlásenia, aktualizácie
NP Malá Fatra	22 630	23 262	1967 ako CHKO 1988
NP Muránska planina	20 318	21 698	1977 ako CHKO 1997
NP Nízke Tatry	72 842	110 162	1978, 1997
Pieninský NP	3 750	22 444	1967, 1997
NP Poloniny	29 805	10 973	1997
NP Slovenský kras	34 611	11 742	1973 ako CHKO 2002
NP Slovenský raj	19 763	13 011	1964 ako CHKO 1988
TANAP	73 800	30 703	1948, 1987, 2003
NP Veľká Fatra	40 371	26 133	1974 ako CHKO 2002
Spolu 9 NP:	317 890	270 128	

Zdroj: SMOPAJ, Liptovský Mikuláš



Prehľad zmien v legislatívnych predpisoch chránených území v roku 2008

Prehľad aktualizovaných chránených území v roku 2008						
P.č.	Č. ŠZ	Kateg.	Názov	Č. vyhlášky, zo dňa	Zriaďovací orgán	Účinnosť od
1.	-	NP	Velká Fatra - doplnenie návštevného poriadku	1/2008 z 18. 1. 2008	KÚŽP v Žiline	1. 2. 2008
2.	60	NPP	Driny - vyhlásenie ochranného pásma	1/2008 z 25. 2. 2008	KÚŽP v Trnave	1. 4. 2008
3.	1143	PP	Mučínska jaskyňa - vyhlásenie za VVPJ*	1/2008 z 28. 2. 2008	KÚŽP v B. Bystrici	1. 4. 2008
4.	1144	PP	Vešelénih jaskyňa - vyhlásenie za VVPJ*	1/2008 z 28. 2. 2008	KÚŽP v B. Bystrici	1. 4. 2008
5.	1147	PP	Deravá skala - vyhlásenie za VVPJ*	1/2008 z 19. 6. 2008	KÚŽP v Bratislave	1. 7. 2008
6.	1136	PP	Malá Drienčanská jaskyňa - vyhlásenie za VVPJ*	3/2008 z 26. 5. 2008	KÚŽP v B. Bystrici	1. 7. 2008
7.	1146	PP	Netopieria jaskyňa - vyhlásenie za VVPJ*	3/2008 z 26. 5. 2008	KÚŽP v B. Bystrici	1. 7. 2008
8.	1148	PP	Hučivá diera - vyhlásenie za VVPJ*	6/2008 z 13. 6. 2008	KÚŽP v Prešove	1. 7. 2008
9.	1149	PP	Elektrárenska jaskyňa - vyhlásenie za VVPJ*	6/2008 z 13. 6. 2008	KÚŽP v Prešove	1. 7. 2008
10.	1150	PP	Komín - vyhlásenie za VVPJ*	6/2008 z 13. 6. 2008	KÚŽP v Prešove	1. 7. 2008
11.	1151	PP	Jaskyňa v Skalke - vyhlásenie za VVPJ*	6/2008 z 13. 6. 2008	KÚŽP v Prešove	1. 7. 2008
12.	1152	PP	Jaskyňa v Čube - vyhlásenie za VVPJ*	6/2008 z 13. 6. 2008	KÚŽP v Prešove	1. 7. 2008
13.	1154	PP	Čertova pec - vyhlásenie za VVPJ*	2/2008 z 8. 7. 2008	KÚŽP v Nitre	15. 8. 2008
14.	1155	PP	Svoradova jaskyňa - vyhlásenie za VVPJ*	2/2008 z 8. 7. 2008	KÚŽP v Nitre	15. 8. 2008
15.	1157	PP	Šarkanova diera - vyhlásenie za VVPJ*	1/2008 z 1. 8. 2008	KÚŽP v Košiciach	15. 8. 2008
16.	224	NPP	Brestovská jaskyňa - vyhlásenie ochranného pásma	2/2008 z 10. 11. 2008	KÚŽP v Žiline	1. 12. 2008

*VVPJ - verejnosti voľne prístupná jaskyňa



Prehľad vyhlásených chránených území v roku 2008						
P.č.	Č. ŠZ	Kategória	Názov	Č. vyhlášky, zo dňa	Zriaďovací orgán	Účinnosť od
1.	1142	PR	Bisce	5/2007 z 2. 11. 2007	KÚŽP v Košiciach	1. 1. 2008
2.	1145	PR	Foráš	4/2008 z 29. 5. 2008	KÚŽP v Trnave	1. 7. 2008
3.	1153	CHA	Kopec	4/2008 z 30. 7. 2008	KÚŽP v B. Bystrici	15. 8. 2008
4.	1156	CHA	Suchá dolina	5/2008 z 1. 10. 2008	KÚŽP v B. Bystrici	1. 11. 2008

Prehľad zrušených chránených území v roku 2008						
P.č.	Č. ŠZ	Kategória	Názov	Č. vyhlášky, zo dňa	Zrušovacie orgán	Účinnosť od
1.	248	CHA	Gecel	3/2008 z 30. 10. 2008	KÚŽP v Žiline	1. 12. 2008

Prehľad vyhlásených chránených vtáčích území v roku 2008						
P.č.	Identif. kód	Kateg.	Názov	Č. vyhlášky, zo dňa	Zriaďovací orgán	Účinnosť od
1.	SKCHVU 002	CHVÚ	Bukovské vrchy	25/2008 Z. z. zo 7. 1. 2008	MŽP SR	1. 2. 2008
2.	SKCHVU 003	CHVÚ	Cerová vrchovina - Porimavie	30/2008 Z. z. zo 7. 1. 2008	MŽP SR	1. 2. 2008
3.	SKCHVU 004	CHVÚ	Dolné Pohronie	27/2008 Z. z. zo 7. 1. 2008	MŽP SR	1. 2. 2008
4.	SKCHVU 009	CHVÚ	Košická kotlina	22/2008 Z. z. zo 7. 1. 2008	MŽP SR	1. 2. 2008
5.	SKCHVU 010	CHVÚ	Kráľová	21/2008 Z. z. zo 7. 1. 2008	MŽP SR	1. 2. 2008
6.	SKCHVU 015	CHVÚ	Medzibodrožie	26/2008 Z. z. zo 7. 1. 2008	MŽP SR	1. 2. 2008
7.	SKCHVU 037	CHVÚ	Ondavská rovina	19/2008 Z. z. zo 7. 1. 2008	MŽP SR	1. 2. 2008
8.	SKCHVU 019	CHVÚ	Ostrovné lúky	18/2008 Z. z. zo 7. 1. 2008	MŽP SR	1. 2. 2008
9.	SKCHVU 020	CHVÚ	Parížske močiare	23/2008 Z. z. zo 7. 1. 2008	MŽP SR	1. 2. 2008
10.	SKCHVU 021	CHVÚ	Poiplie	20/2008 Z. z. zo 7. 1. 2008	MŽP SR	1. 2. 2008



11.	SKCHVU 022	CHVÚ	Poľana	24/2008 Z. z. zo 7. 1. 2008	MŽP SR	zo 7. 1. 2008
12.	SKCHVU 026	CHVÚ	Sĺňava	32/2008 Z. z. zo 7. 1. 2008	MŽP SR	1. 2. 2008
13.	SKCHVU 031	CHVÚ	Tribeč	17/2008 Z. z. zo 7. 1. 2008	MŽP SR	1. 2. 2008
14.	SKCHVU 038	CHVÚ	Žitavský luh	31/2008 Z. z. zo 7. 1. 2008	MŽP SR	1. 2. 2008
15.	SKCHVU 023	CHVÚ	Úľanská mokraď	437/2008 Z. z. z 24. 10. 2008	MŽP SR	15. 11. 2008
16.	SKCHVU 007	CHVÚ	Dunajské luhy	440/2008 Z. z. z 24. 10. 2008	MŽP SR	15. 11. 2008

Zdroj: ŠOP SR

Ing. Branislav Faško
ŠOP SR

Pred 60 rokmi vyhlásili Harmaneckú tisinu za prírodnú rezerváciu

V roku 1949 vyhlásili prírodnú rezerváciu Harmanecká tisina ako jednu z prvých v povojnovom období. Došlo k tomu ešte pred vznikom prvej odbornej inštitúcie ochrany prírody (1951) a pred uzákonením štátnej ochrany prírody (1955).

O bohatom výskyte tisu (*Taxus baccata*) v Mestských lesoch Banskej Bystrice sa vedelo už od dávna. Výstižne sa o tom zmieňuje Július Barták (1929): „Zvlášť treba vyzdvihnúť predtým v mestských i štátnych lesoch veľmi pestovanú drevinu tis (*Taxus baccata*), ktorý je tu zastúpený v takom množstve ako nikde inde v Európe. V banskobystričskom okrese reprezentuje asi 3500 m³, najpočetnejšie je rozšírený v ochrannom okrese Horný Harmanec, kde miestami tvorí i súvislé porasty. V menších skupinách ako medziporast vyskytuje sa táto drevina v okrese Dolný Harmanec, inde len roztratené. Najlepší vzrast dosahuje na vápencových sedlách a chrboch, kde dorastie aj do výšky 14 m a prostredný priemer 16 cm. Nachodí sa i 2000 ročné exempláre“.

Tis v minulosti nebol osobitne chránený, a pre-

to sa na túto drevinu pri ťažbe porastov zvláštny ohľad nebral. Tak napríklad T. Blatný (1959) uvádza, že v roku 1910 dovezli na bystrický trh bukovú metrovicu, medzi ktorou našiel prekrásne tisoové polená, z ktorých, ako sa neskôr dozvedel, istý kupec dal zhotoviť v miestnej nábytkovej továrni vychádzkové palice. Z archívnych dokumentov vyplýva, že na prípis riaditeľa Považskej agrárnej a priemyselnej banky úč. spol. v Žiline zo dňa 2. 4. 1930 vo veci dodávky tisoovej gulatiny mestské lesy 15. 4. 1930 zasielajú konsignáciu na druhú čiastku kúpnej ceny, t. j. 14 000 Kč (obnos 5 000 Kč bol už poukázaný v prvej čiastke). Množstvo je asi 40 m³, ale lesný úrad si chcel chatnejšie kusy ponechať a hrúbky znovu premerať, pretože drevo preschlo, a tak dodaná hmota mala byť len asi 36 m³. Furmanov na odvoz tisiny na stanicu v Harmanci obstaral lesný úrad. Dňa 29. 1. 1931 sa štátne odborné školy v Liptovskom Hrádku (hájnická, drevársko-piliarska a odborná hospodárska) obrátili na Mestský lesný úrad s požiadavkou na poskytnutie tisoového klátu na skúšobné ciele. V odpovedi zo dňa 13. 2. 1931 im to bolo

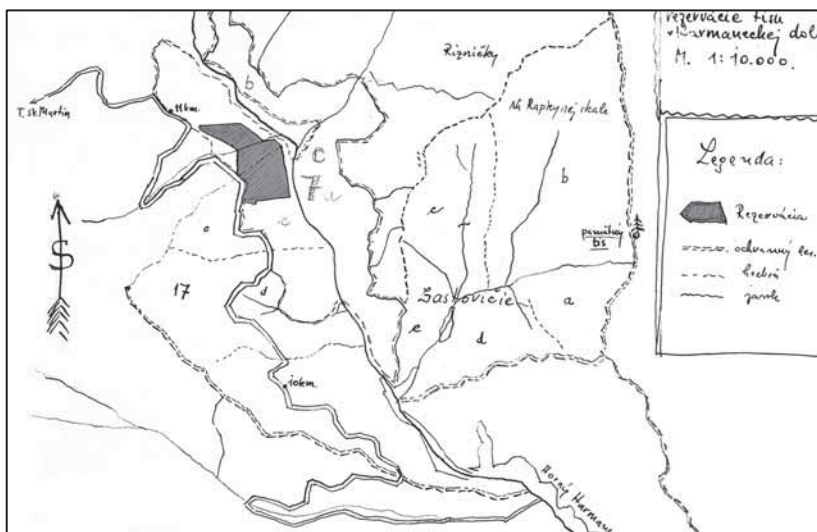


prisľúbené po oznámení, či chcú tisový klát svieži alebo vyschnutý. Dňa 4. 3. 1948 požiadalo Riaditeľstvo štátnych lesov v Banskej Bystrici mestské lesy ako vlastníka najväčšieho množstva tisových kmeňov v strednej Európe o dodanie niekoľkých hrubých výrezov v dĺžkach 1,7 m a 1,5 m z hornej časti kmeňov s ojedinelým ovetvením, ako aj ďalších 1,5 m dlhých hrubých výrezov rozrezaných na dosky za účelom zhotovenia exponátov na Hospodársku výstavu, ktorá sa konala v roku 1948 v Prahe. Požiadavku zdôvodnili tým, že tisy rastúce v Plavne sú tenké a na výstavné exponáty sa nehodia. Definitívne rozmery výrezov tisu, limby a smrekovca na túto výstavu následne 11. 3. 1948 upresnilo Povereníctvo pôdohospodárstva a pozemkovej reformy v spolupráci s Ústredným riaditeľstvom štátnych lesov.

Nebolo by objektívne tvrdenie, že by Správa mestských lesov tisy nechránila. O tom, že sa prísne stíhali priestupky súvisiace s ničením tejto

na základe výnosu Krajinského úradu v Bratislave č. 180.629/16.odd/1930 zo dňa 30. 3. 1931 Mestskému lesnému úradu toto stanovisko: „Nakoľko lesohospodárskym opatrením nie je možné zamedziť škody zapríčinené vysokou zverou v porostoch tisiný v lesoch mesta Banskej Bystrice, v záujme ochrany spomenutého stromovia krajinský úrad upozorňuje teda na ustanovenie §-u 5 zákona čís. 98/1929 Sb. zák. a nar. v tomto znení – Objaví-li-sa v niektorej polovke potreba, aby počet niektorého druhu zvere v záujme odvrátenia škody na hospodárskych, poľných a lesných bol zmenšený, môže úrad k žiadosti ohrozených záujemníkov nariadiť, alebo k žiadosti toho, kto je oprávnený k výkonu poľného práva, povoliť, aby určitý počet tohto druhu zvere bol v tej polovke trebárs aj v dobe hájenia /šetrenia/ odstrelený. Dotyčné konkrétne žiadosti o odstrel zvere od prípadu k prípadu treba predkladať vždy príslušnému okresnému úradu“. Lesné

oddelenie Mestského úradu každoročne v zime upozorňovalo najomníkov poľných revírov na povinnosť zabezpečenia dostatku krmiva pre zver, aby sa tým vylúčili škody na výsadbách a prirodzenom zmladení drevín vrátane vzácného tisu. V tejto súvislosti mesto viedlo spor s riaditeľom Harmaneckej továrne na papier úč.



Návrh rezervácie od Dr. Magica z roku 1958. Vpravo pri okraji – pamätný tis.

vzácnnej dreviny, svedčí správa o vyšetrovaní výrubu a odvezenia tisového dreva z honu Laskomer už v roku 1803 alebo potrestanie páchatela z Horného Harmanca za odcudzenie väčšieho množstva tisových stúpov v roku 1949. Vo veci ochrany tisos pred poškodzovaním vysokou zverou Okresný úrad v Banskej Bystrici dňa 20. 4. 1931 zaslal

chom Exingerom, ktorý mal prenajatý poľný revír v Harmanci. Nájomnú zmluvu sa síce nepodarilo zrušiť k 31. 7. 1932, ale od roku 1934 sa už Exinger v zozname najomníkov mestských poľných revírov nevyskytuje. Dňa 14. 10. 1933 Spolok na ochranu prírody a okrášľovanie domova v Banskej Bystrici požiadal mestské zastupiteľ-



Harmanecké lesy sú bohaté na výskyt tisů

stvo o zákrok proti každoročnému otrhávaní vetvičiek „tisiny“ pred sviatkom zosnulých na výzdobu hrobov a ich predaj na trhu. Rada mesta 19. 10. 1933 prikázala mestskému lesnému oddeleniu zamedziť otrhávanie a predaj tisových vetvičiek, o čom 23. 10. 1933 mestský lesmajster informoval všetky horárske okresy.

V štyridsiatych rokoch dvadsiateho storočia sa objavili niektoré práce pojednávajúce o výskyte tisov v harmaneckej oblasti. Prof. P. Svoboda sa ako prvý pokúsil o seriózný odhad výskytu tisov v tejto oblasti, keď na 16 lokalitách s celkovou výmerou 860 ha zistil 160 000 tisov s priemernou hustotou 186 tisov/ha. V tom čase však už existovali aj iné, podstatne vyššie odhady. Podľa Tschermaka, neskôr aj Rubnera a Ellenberga, na ploche 3 000 ha sa malo vyskytovať až 300 000 tisov vrátane zmladenia. J. Hofman v roku 1953 uvádza početnosť 180 000 tisov. Príspevok prof. P. Svobodu Najväčší evropské nálezisko tisů, uverejnený v roku 1947 v časopise Ochrana prírody, a poznatky o narastajúcom poškodzovaní tisov



NPR Harmanecká tisina – stav k 1. 1. 1999

zrejme podnikli úvahy o nevyhnutnosti zabezpečenia územnej ochrany porastov v ťažisku jeho rozšírenia. Realizácie tohto zámeru sa ujíma konzervátor Povereníctva školstva, vied a umení (PŠVU) pre lesy a poľovníctvo František J. Turček, ktorý bol v tom čase prednostom Ústavu pre poľovníctvo v rámci Štátnych výskumných ústavov lesníckych v Banskej Štiavnici. Postup prípravy chráneného územia je zrejmy z korešpondencie mestského lesného oddelenia zacho-



vanej v mestskom archíve.

Riaditeľstvo Štátnych výskumných ústavov lesníckych v Banskej Štiavnici listom zo dňa 28. 4. 1948, ktorý podpísal vtedajší riaditeľ Dr. Ing. J. Lemarie, požiadalo mestské lesné oddelenie o povolenie vstupu do harmaneckých lesov za účelom výskumu tisových porastov po stránke rastlinno-sociologickej a dendrologickej s poukázaním na vzácnosť tisových porastov v Harmaneckej doline, ktorá je najväčším výskytovým miestom tejto vzácnnej dreviny v Európe. Požiadali súčasne aj o povolenie nahliadnuť do LHP za účelom zistenia príslušných porastových dát. Mestský lesný radca Ing. Š. Gažo v odpovedi zo dňa 29. 4. 1948 vyšiel tejto žiadosti v ústrety. Dňa 14. 5. 1948 Riaditeľstvo štátnych výskumných ústavov lesníckych oznamuje príchod expertov na výskum tisových porastov v druhej polovici júna 1948.

K zámeru zriadenia chráneného územia pre tis zaslal mestský lesný radca Ing. Š. Gažo dňa 15. 6. 1949 na PŠVU toto stanovisko: „Lesné oddelenie MNV sa všemožne stará o záchranu tisu, no napriek našej námahe táto vzácna drevina stále ubúda. Príčiny sú nasledovné: Prvým a najväčším škodcom je človek. Táto drevina pre jej tvrdosť a trvanlivosť je najčastejším predmetom krádeží. Chvojinku oblamujú nielen turisti, ale aj obyvatelia z okolitých dedín na ozdabu svojich príbytkov, hrobov atď. Aj pri opatnej manipulácii dreva nie je možné vyhnúť sa jej poškodzovaniu. Druhým a značným škodcom je zver vysoká, ktorá ohryzovaním kôry v zimnej dobe a olupovaním vo vegetačnej dobe zapríčiňuje jej vyschnutie. Spomenuté poškodzovania dali by sa značne obmedziť prísny stíhaním páchatelov členmi SNB a znížením počtu vysokej zvere na najmenšiu mieru. Čo sa týka zriadenia úplnej rezervácie úctivo podotýkam, že zriadenie tejto je prakticky neprevediteľné, lebo táto drevina vyskytuje sa vtŕsene pod hlavným porastom (bukovým a ihličnatým) a na rozlohe cca 3000 ha. Len miestami sa vyskytuje v skupinkách“. Toto stanovisko dal mestský lesný radca 21. 6. 1949 na vedomie navrhovateľovi F. J. Turčekovi s pozvaním na aspoň jednodňovú pochôdzku potrebnú na osobné oboznámenie sa s miestom výskytu tejto dreviny a rozličnými okolnosťami, v rámci ktorej by mu rád poskytol aj ďalšie, obsérnejšie poznatky

zo svojich pozorovaní tejto dreviny.

Dňa 6. 9. 1949 zasiela lesné oddelenie MNV konzervátorovi PŠVU pre lesy a poľovníctvo F. J. Turčekovi vyplnený dotazník, týkajúci sa Rezervácie tisu v Harmaneckej doline, v ktorom sa uvádza, že táto má zaberat' v k. ú. Harmanec na kat. č. 572 vtedy 85 ročný (50 – 115 r.) lesný porast s rozlohou 4,25 ha, na strmom svahu spolovice pokrytom až s 50 m vysokými kolmými bralami. Porast patril do poľesia Dolný Harmanec a horárskeho okresu Horný Harmanec. Dovtedajšie hospodárenie bolo len výberkové, aj to obmedzené na sucháre a vývraty. Ako dôvod ochrany bolo uvedené zachovanie s tisom na 10 % premiešaného porastu v pôvodnom stave bez hospodárskeho zásahu a ochrana pred človekom (poškodzovanie, krádeže). Výber bralnej lokality medzi dvomi centrami výskytu tisov Lastovičie a Hlboký jarok bol zrejme ovplyvnený hospodárskymi záujmami, ktoré v ochrannom lese sú minimálne, výhodou však bola ťažká prístupnosť pre človeka i zver.

Listom zo dňa 21. 9. 1949 žiada konzervátor PŠVU pre lesy a poľovníctvo lesnícke oddelenie mesta o „urýchlené zaslanie podpísaných prehlásení a porastovej (hosp.) mapy dotknutého lesa, aby mohlo byť pokračovanie prevedené vo veci zriadenia rezervácie tisu v Harmaneckej doline“. Zároveň požiadaval „o láskavé vyplnenie dotazníka o najstaršom tise v Tuchni (Tufni)“. Lesné oddelenie na túto požiadavku promptne reagovalo a dňa 24. 9. 1949 zasiela konzervátorovi dva náčrtky (kópie) hospodárskej mapy lesného majetku mesta B. Bystrica, súpis pamätného tisu a tri prehlásenia o zriadení rezervácie tisu v k. ú. Harmanec. Súčasne upozornilo aj na starý hrubý buk, ktorý by bolo vhodné zaradiť medzi pamätné stromy.

Prehlásenie Jednotného národného výboru – lesného oddelenia v Banskej Bystrici zo dňa 18. 10. 1949 vyjadruje súhlas, aby na jeho majetku pkč. 572/3 v k. ú. Harmanec bola zriadená prírodná rezervácia. Zaviazalo sa chrániť predmetnú parcelu (alebo stromy) pred každým poškodzovaním, odvodňovaním, hnojením, vypaľovaním, pastvou atď. a hlásiť každú zmenu PŠVU – odd. ochrany prírody. Záväzky takto prevzaté prechádzajú na každého iného nástupcu v držbe.

Dňa 3. 11. 1949 PŠVU v Bratislave pod č. j.

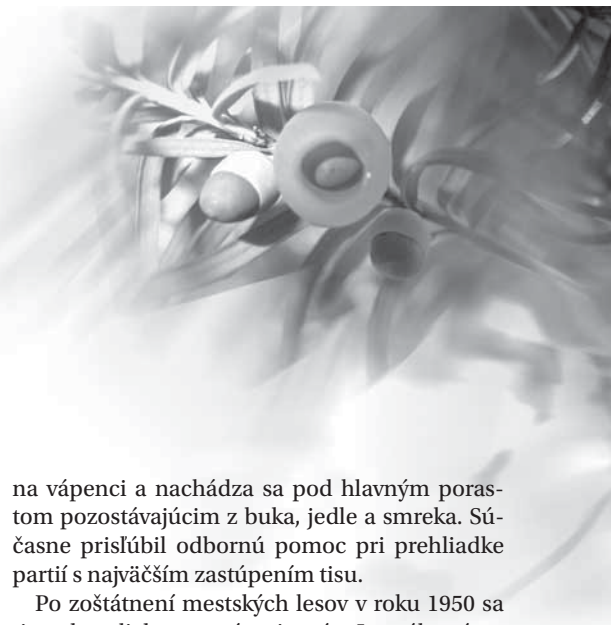




14/1949 dáva na vedomie lesnému oddeleniu JNV v B. Bystrici, že pamätný tis v lesnom majetku mesta na lokalite Lastovičie na parc. č. 691 v k. ú. Harmanec je z dôvodov ochrany prírody chránenou pamiatkou, o ktorú je vlastník povinný starať sa a zabráňovať akémukoľvek poškodzovaniu alebo jej úmyselnému zničeniu. Je zaujímavé, že tento pamätný tis unikol ďalšej pozornosti ochrancov prírody.

Po dvojročnej príprave dňa 1. 12. 1949 vyhláškou PŠVU č. 185.165/1949-VII/2 došlo k zriadeniu čiastočnej prírodnej rezervácie lokality tisu (*Taxus baccata*) v Harmaneckej doline ako najväčšej výskytovej oblasti tisu v Európe (úradný vestník č. 101/1949). Stalo sa tak so súhlasom vlastníka príslušnej nehnuteľnosti (parc. č. 572/3 v k. ú. Harmanec) – JNV (les. odd.) v B. Bystrici vyjadrenom v prehlásení zo dňa 18. 10. 1949. Povinnosťou vlastníka je chrániť rezerváciu pred akýmkoľvek poškodzovaním a všetky zamýšľané zmeny a zásahy vopred hlásiť na PŠVU. Tieto záväzky platia pre každého ďalšieho nástupcu v držbe. Právo kontroly zachovávaní podmienok ochrany prísluší PŠVU a konzervátorovi pre ochranu prírody a kraja. Všetky úrady verejnej správy, verejno-právne korporácie, ich orgány, ako aj správy školské a osvetové boli požiadané, aby pri ochrane tejto rezervácie spolupôsobili.

Správy o neobyčajne bohatom zastúpení tisu v Harmaneckej doline mali široký ohlas medzi odbornou verejnosťou v celom Československu. Dňa 11. 3. 1950 sa písomne obrátil na Lesný referát MNV v B. Bystrici Dr. J. Janda z Frenštátu pod Radhoštem s požiadavkou o bližšie informácie v tomto smere za účelom zapracovania pralesových rezervácií do nového vydania publikácie Prales v Československu. Zmienil sa o tom, že ak ide o porasty pôvodné, rozhodne by mali byť zahrnuté do jeho publikácie ako veľká vzácnosť. Prednosta lesného oddelenia JNV Ing. Š. Gažo v odpovedi zo 6. 4. 1950 uvádza, že tis sa nachádza v mestských lesoch v hojnom počte, netvorí však súvislé porasty, na niektorých miestach sú značné skupiny a inde len roztrúsene na ploche asi 3500 ha. Potvrzuje, že tis je autochtónna drevina, obnovovaná zväčša samosejbou a rozširovaním vtákmi, takže nie je potrebné ju obnovovať umelo. Rozšírený je takmer výhradne

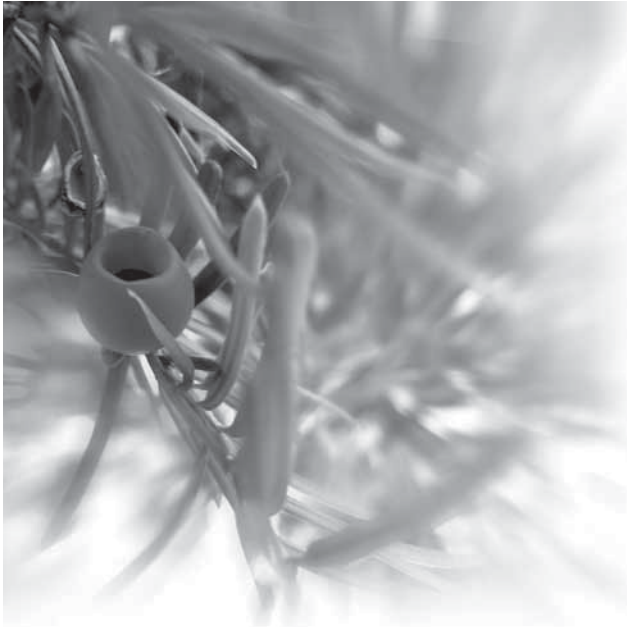


na vápenci a nachádza sa pod hlavným porastom pozostávajúcím z buka, jedle a smreka. Súčasne prisľúbil odbornú pomoc pri prehliadke partií s najväčším zastúpením tisu.

Po zoštatnení mestských lesov v roku 1950 sa tieto dostali do operatívnej správy Lesného závodu (neskôr Rozvojového lesného závodu) v Banskej Bystrici v rámci n. p. Československé štátne lesy. Po uzákonení štátnej ochrany prírody v roku 1955 (zákon SNR č. 1/1955 Zb. SNR) sa čiastočná prírodná rezervácia v Harmaneckej doline stala štátnou prírodnou rezerváciou (ŠPR) s názvom Harmanecká tisina. Podľa LHP pre LHC Harmanec so stavom k 1. 1. 1971 táto ŠPR zaberala lesný porast 608 a/2 s rozlohou 18,93 ha. V roku 1983 došlo k novelizácii ŠPR Harmanecká tisina úpravou MK SSR č. 1554/1983 – 32 z 31. 3. 1983 (Zvesti MŠ SSR a MK SSR, zošit 5/1983; registrovaná v čiastke 27/1983 Zb.). Po pribatí porastu 608 a/1 sa rozloha ŠPR ustálila na 20,04 ha. Harmanecká tisina je od 1. 1. 1995 národnou prírodnou rezerváciou (NPR). Podľa LHP pre LHC Harmanec so stavom k 1. 1. 1999 je NPR tvorená porastami 420 a, b s nezmenenou výmerou 20,04 ha.

Dňa 31. 5. 1958 Dr. Ing. D. Magic, člen prípravného výboru IPE, zaslal písomnú požiadavku Štátnemu polesiu v Hornom Harmanci na označenie rezervácie tisu s priloženým náčrtkom správneho umiestnenia tabúľ. Označenie neskôr zabezpečovala príslušná odborná organizácia štátnej ochrany prírody.

V roku 1977 vykonali z vlastnej iniciatívy výskumno-vývojoví pracovníci Rozvojového les-



ného závodu v Banskej Bystrici Ing. P. Helm, Ing. C. Chmelko a Ing. B. Rafanides zdravotnú inventarizáciu tisov v rezervácii. Zistili, že z celkového počtu 1080 tisov bolo len 147 (13,6 %) zverou nepoškodených (najmä na neprístupných miestach), 126 (11,7 %) bolo slabo poškodených, 487 (45,1 %) silne poškodených a 320 (29,6 %) už uhynutých. V hornej časti rezervácie sa nachádzal oplôtok, ktorý bol však založený neskoro, a preto zo 73 tisov v ňom boli len 4 tisy nepoškodené. Podľa výsledkov inventarizácie, ktorú vykonala správa vtedajšej CHKO Veľká Fatra v roku 1979, sa v rezervácii nachádzalo 1589 tisových kmeňov, z ktorých značná časť bola odumretá alebo silne poškodená jeleňou zverou. Ku krádežiam tisu dochádzalo aj po vyhlásení rezervácie, a to najmä z časti prilahlej ku frekventovanej komunikácii B. Bystrica – Martin. M. Štefančík (1980) napríklad uvádza prípad odcudzenia šiestich najkrajších tisových kmeňov z rezervácie v roku 1978.

Od roku 1958 sa tis stal chránenou drevinou v zmysle vyhlášky bývalého Povereníctva školstva a kultúry č. 211/1958 z 23. 12. 1958, ktorou sa určujú chránené druhy rastlín a podmienky ich ochrany (Úradný vestník, čiastka 111/1958). V súčasnosti je voľne rastúci tis v prírode mimo

zastavaného územia obce chráneným druhom podľa vyhlášky Ministerstva životného prostredia SR č. 24/2003 Z. z., ktorou sa vykonáva zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny.

Niekedy v rôznych odborných prácach i správach pomerne často dochádza k nesprávnemu významovému zamieňaniu vlastnej NPR Harmanecká tisina s celou Harmaneckou tisovou oblasťou. V súčasnosti je NPR Harmanecká tisina v odbornej pôsobnosti Správy NP Veľká Fatra.

Literatúra:

BARTÁK, J., 1929 : Z minulosti štátneho lesného hospodárstva v okolí Banskej Bystrice a Starých Hôr. Banská Bystrica, s. 15

BLATNÝ, T., ŠŤASTNÝ, T., 1959: Prírodné rozšírenie lesných drevín na Slovensku. SVPL Bratislava, s. 135-145.

BOHUŠ, J., 1984 : Tis vo Veľkej Fatre. Osveta, Martin 33 strán.

BURKOVSKÝ, J., 1977 : Zachová sa tis v oblasti Harmanca? Pamiatky a príroda 3: s. 39-40.

CHMELKO, C., 1977 : Zdravotná inventarizácia tisov v tisovej rezervácii Harmanec v roku 1977, správa 4 strany, nepublikované

KLINDA, J., 1985 : Chránené územia prírody v SSR. Obzor Bratislava, s. 107

SVOBODA, P., 1947 : Největší európske nálezistě tisov. Ochrana přírody II, Praha 5-6: s. 65-70.

Štátny archív v Banskej Bystrici, pobočka Banská Bystrica: Fond Lesné oddelenie MÚ

ŠTEFANČÍK, M., 1980 : Poškodzovanie tisov obyčajného v Harmaneckej oblasti. Les 9: s. 395-398

Ing. Július Burkovský
Ing. Cyril Chmelko





Problematika ochrany mravcov podrodu *Coptoformica*

Mravce rodu *Formica*, žijúce na našom území, sa delia na podrody *Raptiformica* (fakultatívni otrokári), *Serviformica* (mravce otrocké), *Coptoformica* a *Formica sensu stricto*. Všetky druhy rodu *Formica* sú relatívne veľké nápadné a mnohými ľuďmi akceptované ako naozajstné mravce. Stavajú si klasické mraveniská, dosahujúce najmä u podrodu *Formica* s.s. úctyhodných rozmerov, často v kolóniách (*Formica polyctena*).

V rámci tohto bohatého a relatívne všadeprítomného rodu je podrod *Coptoformica* nápadne odlišný svojím tvarom, správaním a celkovou vzácnosťou.

Mravce podrodu *Coptoformica* sa vyznačujú prehĺbeným záhlavím alebo skôr mohutnými hrbolmi na jeho okrajoch, čo vytvára dojem priehlbiny v strede (viď obr.). V skutočnosti ide o zmohtnelé úpony hryzacích svalov, lebo hryzenie je jediným spôsobom obrany tohto nejedovatého podrodu.

Nápadne odlišné sú aj ich mraveniská, ktoré bývajú zásadne na otvorenej ploche mimo lesa,

nanajvýš na jeho oslnenom okraji. Sú z veľmi jemného materiálu, ako sú šupiny stromových púčikov, okvetné lístky a pod., a s prímiesou jemne rozomletého substrátu, napríklad penovca, sprašovej hliny a pod. Takéto hniezdo pôsobí dojmom, akoby bolo nadýchané, napenené, odľahčené. Nepôsobí vôbec kompaktným a robustným dojmom ako hniezda *Formica rufa*, či *F. pratensis*.

V prípade, že strčíte do mraveniska podrodu *Coptoformica* prst, robotnice sa do neho urputne zahryznú a nedajú sa len tak striasť ako u iných mravcov, nevypúšťajú však kyselinu, teda neštípu.

Podľa Bezděčku a Bezděčkovej (2008) v Čechách bolo historicky zmapovaných 41 lokalít s výskytom podrodu *Coptoformica*, z čoho do roku 2007 sa podarilo potvrdiť 4 lokality a najsť dve nové! Podobný úbytok je aj v Západnej Európe (SEIFERT, 2000)

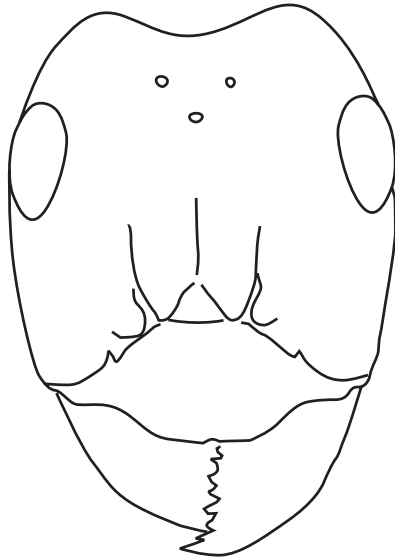
Na území Slovenska sú len veľmi málo zmapované. Doložené sú tri druhy podrodu *Coptoformica execta*, relatívne najhojnejšia s chlpatými očami a veľmi vzácné *C. foreli* a *C. pressilabris*.

Všetky naše druhy podrodu *Coptoformica* sú silne ohrozené, výskyt je lokálny na okrajoch lúk a extenzívnych pasienkov. Vzhľadom na subtlú konštrukciu ich hniezd, plytkú podzemnú časť (obvyčajne 15 – 20 cm) sú ľahko zničiteľné pri sťahovaní dreva, mulčovaní zarastajúcich lúk a pasienkov, kosení najmä rotačnými kosačkami.

Pokročilá sukcesia a vypalovanie stariny znamená takisto istú záhubu kolónie. Pritom sa tieto druhy akosi nedostali do vyhlášky o chránených druhoch, ani do červenej knihy.

V územnej pôsobnosti správy CHKO Biele Karpaty evidujeme dohromady osem lokalít výskytu *Coptoformica execta* (Beckovské Skalice, Grúň, Drieňová, Žihlavičiek Baske, Včelíny, Bučkova jama, Pod Homôlkou, a najmä bohatá lokalita Krivoklátske lúky), po jednej *C. foreli* (Temaťské vrchy) a *C. pressilabris* (Bindárka), ktorá do roku 2006 zanikla.

Naše skúsenosti za posledných 10 rokov ukazujú, že stabilné, resp. rastúce mikropopulácie sú len na penovcových lokalitách, ktoré sú pra-



Obrys hlavy mravca podrodu *Coptoformica* – vidno charakteristické prehĺbenie záhlavia



videlne kosené lištovou kosačkou a hniezda sú obchádzané pri kosení. Z týchto lokalít mravce expandujú aj na priľahlé extenzívne pasienky mimo penovca.

Na ochranu týchto druhov preto odporúčam predovšetkým ich zaradenie do vyhlášky medzi druhy, kvôli ktorým sa zriaďujú chránené územia, ich kosenie ľahkou mechanizáciou a opatrné extenzívne vypásanie. Nutné je aj urýchlené zmapovanie ich výskytu na vhodných lokalitách, presné určenie do druhu zabezpečí špecialista entomológ, k čomu stačí päť kusov robotníč v epruvetke s liehom.

Literatúra:

BEZDĚČKA, P., & BEZDĚČKOVÁ, K., 2008: SOS Coptoformica. Blanokřídlí v Českých zemích a na Slovensku 4: setkání, Sborník z konference, Kamenný mlyn, 12. – 14. 6. 2008, s. 20-22.

SEIFERT, B., 2000: A taxonomic revision of the ant subgenus Coptoformica Mueller, 1923 (Hymenoptera, Formicidae). Zoosystema 22 (3), s. 517-568.

RNDr. Pavel Deván, CSc.
S-CHKO Biele Karpaty

Komunikácia II/507 – cesta smrti

Údolie Váhu bolo odpradávná rajom obojživelníkov. Rieka vytvárala na svojej rozľahlej nive množstvo mŕtvych ramien, tóní či občasných mokráň. Troškou do mlyna prispievali aj bočné prítoky Váhu, ktoré vytvárali na okraji nivy sústavu mokradí. Zvyšky niektorých vodných plôch pretrvali do súčasnosti, ba neskôr k nim vďaka ťažbe štrko-piesku pribudli aj ďalšie, ktoré plnia funkciu náhradných biotopov pre niektoré druhy obojživelníkov, najmä ropuchy bradavičnaté a skokany hnedé.

Údolná niva medzi Piešťanmi a Trenčínom však bola a je stále viac ovplyvňovaná človekom. Najprv ju z oboch strán odrezali od okolia komunikácie vedené v pätách svahov susediacich pohorí. Neskôr ju pozdĺžne preťala železnica, cez 2. svetovú vojnu hlavná cestná tepna vedúca Považím, v 50-tych rokoch minulého storočia kanál Váhu a nakoniec diaľnica. Rozvoj dopravnej siete predznamenal blížiacu sa katastrofu pre tunajšie populácie obojživelníkov. Ich pomyselné vyhnanie z raja zavŕšil búrlivý rozvoj dopravy v 2. polovici 20. storočia, osobitne automobilizmu v jeho poslednej dekáde. Najmarkantnejšie



sa tento stav prejavuje na komunikácii II/507, ktorá vedie na úseku medzi Piešťanmi a Trenčínom ľavým okrajom nivy Váhu, v Trenčíne križuje Váh a pokračuje pravostrannou časťou nivy Váhu. Na tomto úseku cesty s dĺžkou asi 50 km evidujeme niekoľko lokalít, na ktorých dochádza v jarných mesiacoch k intenzívnej migrácii (a žiaľ aj usmrcovaniu) žiab. Počas priaznivého počasia (teplota a dážď) prebieha ich migrácia dokonca na celých úsekoch Kočovce – Lúka (10 km) a Becov – Trenčianske Stankovce (10 km).

Tisíce kadáverov žiab nás pred časom podnietili venovať sa aktívnejšie ochrane týchto chránených druhov živočíchov. Spolu s dobrovoľníkmi





Tab.: Výsledky transferov žiab na kolíznych úsekoch cesty II/507 za obdobie rokov 2001 – 2008

		Skalka	Bodovka I.	Bodovka II.	Lúka	SPOLU
2001	živé	800				800
	mŕtve	95				95
	%	10,6				10,6
	spolu	895				895
2002	živé	1082	1860	934	391	4267
	mŕtve	68	206	99	34	407
	%	5,9	10,0	9,6	4,0	8,7
	spolu	1150	2066	1033	425	4674
2003	živé	1738	3297	1122	662	6819
	mŕtve	112	289	191	64	656
	%	6,1	8,1	14,5	4,6	8,8
	spolu	1850	3586	1313	1388	7475
2004	živé	2095	4967	2286	622	9970
	mŕtve	135	380	312	150	977
	%	6,1	7,1	12,0	19,4	8,9
	spolu	2230	5347	2598	772	10947
2005	živé	2467	4869	2098	732	10166
	mŕtve	114	166	203	99	582
	%	4,4	3,3	8,8	11,9	5,4
	spolu	2581	5035	2301	831	10748
2006	živé	2060	5012	3207	177	10456
	mŕtve	106	119	351	74	650
	%	4,9	2,3	9,9	29,5	5,9
	spolu	2166	5131	3558	251	11106
2007	živé	2084	4982	4156		11222
	mŕtve	100	240	456		796
	%	4,6	4,6	9,9		6,6
	spolu	2184	5222	4604		12018
2008	živé	1931	2927	7861		12719
	mŕtve	45	72	601		718
	%	2,3	2,4	7,1		5,3
	spolu	1976	2999	8462		13437

z občianskeho združenia Pre Prírodu v Trenčíne sme zmonitorovali a vytypovali najkolíznejšie úseky a následne začali so záchrannými prenosmi cez komunikáciu (akcia prezentovaná pre verejnosť pod názvom Žabie Taxi). S nárastom praktických skúseností došlo k postupnému skvalitňovaniu a zefektívňovaniu transferu žiab, a tým aj k znižovaniu podielu usmrtených žiab na týchto úsekoch k hranici 5% z celkového počtu zaznamenaných jedincov. Miestne populácie sa s výnimkou úseku pri Lúke stabilizovali, resp. podľa výsledkov zhrnutých v tabuľke sa domnievame, že dokonca posilnili.

Priložená tabuľka môže navodzovať pocit uspokojenia, avšak od toho máme ďaleko. Žabie Taxi sú síce verejnosťou vnímané veľmi pozitívne a každoročne sa ich zúčastňujú desiatky dobrovoľníkov, my však vidíme viaceré možnosti vylepšenia a zefektívnenia ochrany týchto živočíchov, pričom však každý z kolíznych úsekov vyžaduje špecifické opatrenia, na uskutočnenie ktorých sú potrebné dostatočné finančné prostriedky a doriešenie na úseku legislatívy.

Mgr. Matúš Ďurček
S-CHKO Biele Karpaty



Svt Jn oroduj za nás... (... a keď Ti zostane trochu času, tak aj za sysla)

Svt Jan pod Skalou je jednou z najmalebnejich obi Chranej krajiny esy kras. V dnoch 1. – 5. 10. 2008 sa tu konalo v poradí už druhé stretnutie odborníkov z krajín strednej južnej Európy, zaoberujcich sa ekológiou, a ochranou sysla pasienkového (*Spermophilus citellus*) II. European Ground Squirrel Meeting. Prve stretnutie európskych priatelov sysla sa konalo v roku 2006 v maďarskom Felstarkny. Mting mal medzinrodny charakter, zuastnli sa ho zoolgovia z Holandska, Rakúska, Srbska, Ruska, Maďarska, Turecka, Polska, Bulharska, Slovenska a samozrejme z usporiadateskej krajiny. Naa slovensk misia bola tvorenn, zastpen zoolgmi až studentom z Univerzity Kontantina Filozofa v Nitre (Doc. Alena Janov PhD., Mgr. Ivan Balz PhD. a Dušan Krivoik) attnej ochrany prírody (autor príspevku). Na konferencii sme formou prednášky prezentovali naše výsledky z desaťročného mapovania lokalít sysla pasienkového. Spolupráca pracovníkov Správy Chranej krajiny oblasti Ponitrie a katedier environmentalistiky a zoológie univerzity v Nitre na useku praktickej ochrany kriticky ohrozeného druhu s prspenm prostriedkov z projektu LIFE bola na konferencii zuroen vo forme prezentácie posterov.

Prednášky konferencie boli zoraden do tematických blokov v dvoch prednskovch dnoch. Uvodne prezentácie sa venovali problematike metodík, výsledkom mapovania rozšírenia a monitoringu sysla pasienkového v Maďarsku, Čechách a na Slovensku. Dal blok prednsok prezentoval geneticke metódy pri rieen otázok stability populácie, historickhorenia a genetickej variability populácie sysla v strednej Európe a na Balkne. Nás najviac zaujímali príspevky týkajúce sa praktickej ochrany a manažmentových opatrení.



*Sv. Jan pod Skalou – miesto konania mítingu
Foto: M. Ambros*



uastnci mítingu, foto: J. Matejka

O týchto aktivitách informovali kolegovia z Maďarska, Rakúska a Čiech, ktorí predstavili návrh plánu záchranu sysla pasienkového v Čechách.

Strtgia ochrany a aj návrhy praktických opatrení na záchranu tohto kriticky ohrozeného hodavca v uvedených krajinách sa realizuje pod dohľadom viacerých odborných a vedeckých inštitúcií. Výsledky z výskumov sa potom dôsledne uplatnj v prxi príslušnou organizáciou zodpovednou za ochranu prírody v danej krajine. Vyerpvajci prednskov deň skončil premietaním





filmov na tému „sysel“, pokračoval nekončiacimi debatami na tému „sysel“ a neskôr na tému „z čoho tí Češi varia to pivo, že má také svetové parametre“.

Druhý deň prezentácií sa venoval ekológii. Zaujímali nás aj tento blok „sysel“, nakoľko pri praktických činnostiach, súvisiacich s reštitučnými opatreniami sysla na Slovensku, sme dosiahli určité pozitívne výsledky. Pri tejto práci sa však vynorilo veľa ďalších otázok a odpovede na ne sú skryté v ďalšom podrobnom výskume ekológie a etológie druhu. Na tému výskumu správania a fyziológie sysla už tradične excelovala rakúska a holandská škola, úspešne im asistovali Rusi. Zaujímavým smerom (a zdá sa že veľmi úspešne) sa uberá výskum ekológie sysla v Čechách, Maďarsku a Bulharsku.

Posledný deň bol venovaný exkurziám po českých luhoch, hájoch a jaskyniach, pričom sme videli jednu z chránených lokalít s výskytom sysla pasienkového. Tí, čo mali šťastie, videli ešte posledných jedincov tohto druhu tesne pred hibernáciou. Tí, čo šťastie nemali, odniesli si aspoň pekný pocit z úchvatného výhľadu na České Stredohoré z kopca Raná.

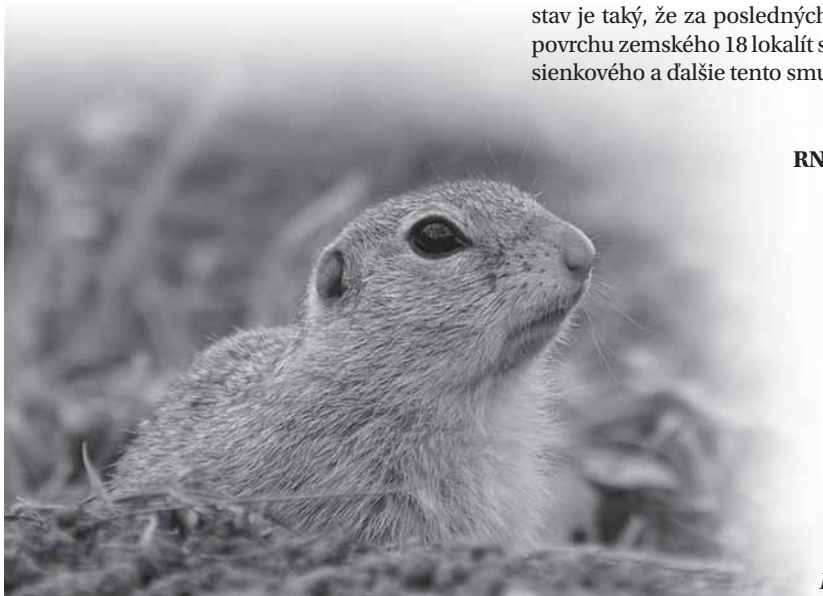
Aj keď sa celá akcia konala za hrubými múrmi stredovekého kláštora, niesla sa v atmosfére priateľského porozumenia a konštruktívnej spolupráce, prekrytej nenapodobiteľnou náladou slneč-

ných jesenných dní v Českom krase a neúnavnou pohostinnosťou českého tímu organizátorov, ktorým patrí nielen naša vďaka, ale aj obdiv.

Čo nám, účastníkom zo Slovenska, priniesla táto akcia? Zhodli sme sa v tom, že okrem cenných informácií o kriticky ohrozenom živočíchovi a úrovni práce v okolitých krajinách aj jedno poznanie, že v oblasti výskumu a záchrany ohrozenej pôvodnej fauny okolitý svet opäť prebehol povedľa nás šialenou rýchlosťou a my len smutne stojíme o pozorujeme, ako sa nám vzdaluje.

Len na porovnanie ako problém „sysel“ riešia v okolitých štátoch: v Čechách sa syslovi venujú pracoviská dvoch univerzít, najmenej dve akademické pracoviská a, samozrejme, organizácia ochrany prírody, v Rakúsku univerzita vo Viedni, agentúra ochrany prírody a nezávislé výskumné pracovisko, v Maďarsku univerzita v Budapešti, Ministerstvo životného prostredia a vôd (!!) a organizácia ochrany prírody, v Poľsku (kde tento druh sysla už vyhynul) operuje mimoriadne aktívna nevládna organizácia. U susedov to teda funguje tak, ako by malo: výskum robia výskumné inštitúcie a príslušné organizácie štátnej ochrany prírody sú odberateľmi výsledkov výskumu a prenášajú ich do praxe. U nás tento cyklus akosi nefunguje. Niekde je chyba! Štátna ochrana prírody v súčasnosti supluje niektoré výskumné aktivity, hoci na to nemá finančné a kádrové kapacity. Reálny stav je taký, že za posledných päť rokov zmizlo z povrchu zemskeho 18 lokalít s kolóniami sysla pasienkového a ďalšie tento smutný osud čaká.

**RNDr. Michal Ambros
S-CHKO Ponitrie**



*Sysel pasienkový
Foto: R. Siklienka*



Vzcny výskyt pakosta eskho (*Geranium bohemicum*) Torner in L. v Národnom parku Slovensk raj

Tto málo známa jednorocn až dvojrocn rastlina s przemenne rozkonrenmi chlpatmi stonkami, s dlhostopkatmi 2 – 10 cm veľkými dlaňovitmi pt až sedemdielnymi listami a s modrofialovmi drobnými kvetmi z elde *Geraniaceae* patri medzi vzácne druhy našej flóry. Pozoruhodn je svojou ekológiou, je to druh antrakofiln (pyrofyt). To znamen, že jeho výskyt je takmer vzdy podmienen predchdzajcm požiarom. Tento zsadn ekologick faktor sa vsak nemusí uplatniť na veľkej ploche, ako boli napriklad požiare v Slovenskom raji na výmERE desiatok hektárov. Občas pakost esk rastie napriklad v pahrebch, kde sa plilli zvyšky po tzbe dreva alebo na bývalých milieroch v lesoch. Len veľmi zriedka ho nachádzame na obnaženej pôde, napriklad na miestach, kde sa približovalo drevo.

V Slovenskom raji sú jeho typickým biotopom spáleniská v pôvodne ihličnatých lesoch na karbonátovom podklade (ako dolomite, tak aj vápenci). Najmasove výskyt m v prvom roku po požiari na miestach, kde sa takmer neuplatnje in vegetácia. Neskôr sa ako konkurenčne slab druh s postupujcm zpojom bylinnej vrstvy vytráca a niekoľko rokov po požiari vymizne úplne. Holub (1999) uvádza, že sa vyskytuje v pionierskch rbaniskovch spoločenstvách zväzu *Epilobion angustifolii*, napriklad v asociácii *Antropetum bella-donnae* (Br.-Bl.1930) Txen 1950.

Vzhľadom na jeho sporadick a ojedinel výskyt bol tento druh zaraden do ervenej knihy ohrozených a vzácných druhov rastlín v Slovenskej a eskej republike. Rovnako figuruje ako ohrozen druh v slovenskom ervenom zozname (BALZ et al., 2001). Je zaujmav, že podľa slovenskej legislatívy druh nie je chrnen ani zaraden

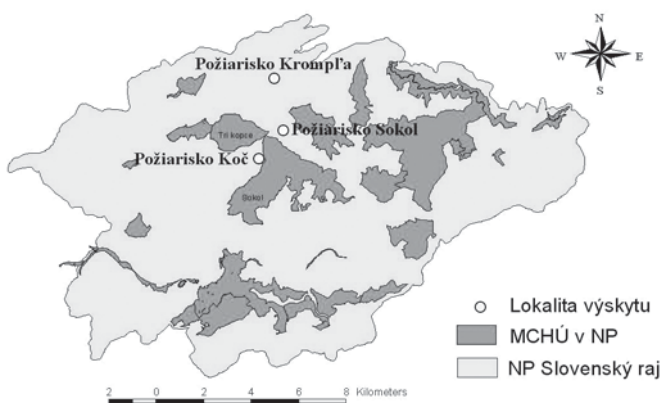
medzi druhy národného významu.

Výskyt tohto druhu je na Slovensku málo známy, je pravdepodobn, že rastlina bola prehliadan. Staršie udaje zhrnula Jasiov (1982) vo Flre Slovenska, zväzok III. Lokality sa sústredujú do oblasti Spisa, najmä Spišskej kotliny, Slovenského raja. Zo Spišskej kotliny je najviac udajov z dolomitovej skupiny Baby pri Svite – samotn Baba a vrchy Smolník a Kienberg od Bartala a Scherfela z konca 19. a ziatku 20. storočia. V horndskej časti Spišskej kotliny ho zbierali na Dreveníku v r. 1934 Pulchart, Souek a Zbrodsk. Zo Slovenského raja existuje zber Simonkaia z r. 1908 bez presnejšej lokalizácie z veľkého priestoru Straten – Spisk Nová Ves a zber Suzu z r. 1930 z Klstora.

V novom období ho našiel Dražil v r. 1989 v doline Vápenica pri Spišskej Teplici. Tto lokalita sa nachádza neďaleko miest starších udajov Bartala a Scherfela. Spoľahliv udaj je od Steinitz (1972, stna informácia), ktor ho pozoroval na Galmuse.

V posledných 15 rokoch sú známe udaje o výskyte pakosta českého na Slovensku iba v Slovenskom raji. Prvý raz ho pozoroval Dražil v r. 1996

Novšie vskyt pakosta českého v Slovenskom raji





v Sokole na pomerne prudkom svahu blízko dna rokliny. Išlo o miesta, kde sa v r. 1995 spracovala vetrová kalamita. Vyskytovali sa tu dve mikropopulácie, tri jedince rástli v pahrebe po pálení zvyškov po ťažbe a jeden jedinec na obnaženej pôde po približovaní dreva traktorom. Výskyt v r. 1997 zanikol.

Na lokalite Kromplľa ho našli Leskovjanská a Dražil na spálenisku rok po rozsiahlom požiaru, ktorý postihol viac ako 70 ha ihličnatého lesa v októbri 2000. Pakost český sa vyskytoval na plochom hrebene masívu Kromple na celkovej ploche 30 x 15 m. Niekoľko samostatných populácií prerušených lesnou cestou zaberalo plochy veľkosti 5 až 20 m².

V r. 2002 sa vyskytoval už len sporadicky, pretože ho v priebehu sukcesie vytláčali iné druhy rastlín, najmä kalcifytné trávy. Pakost na Kromplí prežíval do r. 2003.

V lete tohto roku sa nám podarilo nájsť pakost český na spálenisku v lokalite Koč. Nález tohto druhu nebol náhodný, ale jeho výskyt sme predpokladali na základe poznania biotopu druhu z predošlých lokalít. Všetky posledné nálezy sa mimochodom nachádzajú v okruhu dvoch kilometrov. Na Koči vznikol požiar v júli 2007 na ploche takmer 20 ha. Lokalita pakosta českého sa nachádza na vrcholovej plošine, odkiaľ sa svahy prudko zvažujú do Sokola a Blajzochu. Druh tu rastie takmer súvisle (!) na výmere 0,42 ha v mierne sa zvažujúcom teréne až po výrazné hrany svahov. Rovnako ako na Kromplí, i tu sme po-



Lokalita požiariska



Geranium bohemicum

zorovali, že pakost obsadzuje striktnie len miesta, ktoré postihol požiar, mimo prehorených plôch nerastie. Išlo o povrchový požiar, kde nepreho-rela pôda, ale zhorela kompletná bylinná vrstva a opad ihličia a listia. Plamene vystúpili na kme-ne stromov do výšky cca 2 m, miestami sa dostali i do korún. Pôvodný porast tvorila asi 70 ročná vysadená smrečina s prímiesou buka. Je zaujímavé, že v iných častiach požiariska sa pakost český napriek intenzívnemu hľadaniu nenašiel. Pakost na ploche kvitol a bohato fruktifikoval. Takmer všetky jedince boli v lete poškodené ohryzom zverou. Na naše veľké prekvapenie pakost opäť v teplej jeseni rozkvitol (na pohľad ešte masívnejšie ako v lete). Kvitnutie pokračovalo až do konca novembra a ukončili ho až silné mrazy. Na lokalitu bol zaujímavý pohľad, kedy pakost český bol v neskorej jeseni jedinou kvitnúcou rastlinou.

Z lokality na požiarisku Koč uvádzame aj fyto-cenologický zápis.

Dátum: 11. 9. 2008

Plocha: 5 x 5 m

Exp.: SZ

Sklon: 1°

Pokryvnosť v E1 90%, E0: 1%

Charakteristika plochy: Plocha sa nachádza



vo vrcholovej časti Koča na rozhraní Sokola. Ide o požiarovisko z júla r. 2007, na ktorom sa nachádzajú vývraty obhorených smrekov.

Acer pseudoplatanus +, *Calamagrostis varia* +, *Calamintha clinopodium* +, *Carex alba* +, *Cirsium vulgare* +, *Coronilla varia* 1, *Digitalis grandiflora*, *Fragaria vesca* +, *Galium schultesii* +, *Gentiana asclepiadea* +, ***Geranium bohemicum*** 3, *Geranium robertianum* +, *Chamaerion angustifolium* 2, *Lathyrus niger*, *Lembotropis nigricans* +, *Medicago lupulina* +, *Mycelis muralis* +, *Poa stiriaca* 1, *Rubus fruticosus* +, *Senecio fuchsii* +, *Taraxacum officinale*, *Tithymalus amygdaloides* +, *Trifolium pratense* +, *Veronica chamaedrys* +, *Vicia tenuifolia* + *Viola sylvatica* +.

Opakujúci sa výskyt pakosta českého na Spiši a osobitne v Slovenskom raji podnecuje mnohé otázky. Keďže existencia druhu je takmer výlučne viazaná na spáleniská, možno dedukovať, že požiare v krasovom území Slovenského raja ani v minulosti neboli ojedinelým fenoménom. Navyše v 18. a 19. storočí bolo v Slovenskom raji veľmi rozšírené i uhliarstvo. Každopádne Správa NP Slovenský raj bude výskyt tohto zaujímavého druhu na známych lokalitách stále monitorovať.

Vzhľadom na významný ochranársky status pakosta českého Správa Národného parku Slo-

venský raj protokolárne odovzdala tri vzorky semen v počte 268 ks z lokality Krompľa z r. 2001 a z lokality Koč z r. 2008 do Génovej banky SR na pracovisko VÚRV Piešťany.

Literatúra:

BALÁŽ, D., MARHOLD, K. & URBAN, P., (eds.) 2001: Červený zoznam rastlín a živočíchov Slovenska. Ochrana prírody 20, suplement. Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky, Centrum ochrany prírody a krajiny, Banská Bystrica, s. 160.
DRAŽIL, T., 1989: Pakost český (*Geranium bohemicum* Torner in L.) v doline Vápenica pri Svite. – Bull. Slov. Bot. Spoločn., Bratislava, 11: s. 5-7.
HOLUB, J., 1999: *Geranium bohemicum* L.. In: ČEŘOVSKÝ, J., FERÁKOVÁ, V., HOLUB, J., MAGLOCKÝ, Š. & PROCHÁZKA, F., 1999: Červená kniha ohrozených a vzácných druhov rastlín a živočíchov SR a ČR. 5: Vyššie rastliny, Príroda, Bratislava, s. 171.
JASÍČOVÁ, M., 1982: Geraniaceae Juss. In: Flóra Slovenska III., Veda, SAV, Bratislava, s. 492.

RNDr. Anna Leskovjanská
Ing. Tomáš Dražil, PhD.
Mgr. Štefánia Bryndzová
S-NP Slovenský raj

Zaujímavé floristické nálezy cievnatých rastlín v Pieninách a Spišskej Magure

Prírodné pomery Pienin majú svoje hodnoty, ktoré ešte nie sú dostatočne docenené. Existencia rôznorodých habitatov na tak malom území je v rámci Slovenska jedinečná – od mokradí cez xerothermné stepné a lesostepné lokality na vápencom podklade, typické lúčne porasty, inverzné polohy až po rôzne asociácie lesných porastov – bučiny, jedľobučiny, lipové javoriny, reliktné boriny. Je to akoby samostatné prírodné laboratórium, izolované od podobných území širokým pásmom monotónneho karpatského flyšu. Územie Pienin podliehalo vlastnému mnohotisícročnému vývo-

ju, v priebehu dôb ľadových nebolo zaľadnené, v refugiálnych polohách sa tu uchovali rastliny a živočíchy z predchádzajúcich geologických období (PANIGAJ, 2002).

Druhovú pestrosť rastlinných druhov Pienin je tak špecifická, že toto územie vystupuje v rámci fytogeografického členenia Slovenska ako samostatný fytogeografický okres. ZARZYCKI (2000) udáva z poľskej a slovenskej strany 1100 druhov rastlín. Medzi týmito množstvom rastlinných druhov sa tu nachádza aj niekoľko pieninských endemitov a subendemitov, ale aj karpatské a západokarpatské.





ské endemity a subendemity.

Floristický výskum v Pieninách má prvopočiatky už v roku 1764, kedy tunajší mních vytvoril z liečivých rastlín herbár. K poznaniu flóry už v 19. storočí významne prispeli Zawadski a Herbach. Neskôr k podrobnejšiemu štúdiu fytoecenologických pomerov slovenských Pienin okrem iných prispel DOMIN (1932, 1934), STEINITZ (1972), ZARZYCKI (1981), KRIŽO & MANICA (1990), MÁRTONFI (1992), BENČAĎOVÁ (1994, 1995), BENČAĎOVÁ & KRIŽO (1997), CHROMÝ & NIŽŇANSKÁ (1990, 2002), BENČAĎOVÁ (2001) a i. Uvedené práce sa dotýkajú hlavne územia Pienin.

Územie Spišskej Magury je spracované len čiastočne, napr. v práci RÚŽIČKOVEJ (1991, 2001). V súčasnosti sa tomuto územiu z viacerých dôvodov nevenuje náležitá pozornosť. Tento členitý horský masív bezpochyby ukrýva množstvo rastlinných druhov s nejasným výskytom napríklad subalpínskych druhov, nakoľko časť územia susedí z Belianskymi Tatrami.

V období posledných troch rokov sme mapovaním výskytu rastlín zistili niekoľko nových druhov (tab.) v Pieninách, napr. ako *Crataegus lindmanii*, *Succisa pratensis* či Spišskej Magure *Pseudorchis albida*, *Eriophorum vaginatum*. Rovnako sme zistili aj niekoľko rastlinných druhov, ktoré boli

pre toto územie považované za vyhynuté, ako *Menyanthes trifoliata*, *Bromus secalinus*, alebo ich výskyt bol obmedzený len na niekoľko lokalít, ako napr. *Goodyera repens*, *Primula farinosa*, *Botrychium lunaria*. Zaujímavý je výskyt jedného zástupcu našej orchideoflóry, druhu *Trausteinera globosa* na hrebene Spišskej Magury. Jej výskyt je známy z územia Pienin, kde jej vyhovuje vápencové podložie, naopak na flyši je jej výskyt skôr vzácnosťou.

Častejšie ako vzácne druhy sa do územia dostávajú druhy s prívlastkom invázne a ich šírenie je pomerne rýchle. Rastlinné druhy invázneho charakteru sa do územia dostali pred 10 - 15 rokmi, ako *Heracleum mantegazzianum*, *Fallopia japonica*, *Solidago canadensis* a pod. Samozrejme ich počet bude ďalej narastať, k čomu prispieva viacero už známych faktorov, ako turizmus, pestovanie nových druhov, globálne otepľovanie. Medzi posledné novo zistené invázne druhy v území patria *Lupinus polyphyllus*, *Quercus ruba*, *Tanacetum vulgare*.

Literatúra:

BENČAĎOVÁ, B. & KRIŽO, M., 1997: Niekoľko poznámok k flóre Pienin. Príroda Pienin v premenách. Monografické štúdie o národných par-



Botrychium lunaria



Epipactis palustris



Tab.: Zoznam druhov cievnatých rastlín s lokalitami ich výskytu v území Pienin a Spišskej Magury

Druh	Počet lokalít udávaných do roku 2002	Počet nových lokalít	Katastrálne územie s novou lokalitou	Nrodn park	Ochrann pásma	Ohrozenosť druhu
<i>Batrachium aquatile</i>	-	1	Majere - alvium Dunajca	-	√	VU
<i>Botrychium lunaria</i>	4	1	Lesnica- Holica	√	-	-
<i>Bromus secalinus</i>	1	2	Spisk Star Ves-Nokle, Lesnica-Tokrne	√	√	EN
<i>Cardamine trifoliata</i>	2	2	Lesnica- pri Siedmych Mnchoch, Relov- Plenica	√	√	-
<i>Coeloglossum viridae</i>	5 -10	2	Lesnica-lchovky, Velk Lipnk- Lesnick sedlo	√	-	VU
<i>Crataegus dunensis</i>	1	2	erven Klstr- Uhlisk, Lesnica- Vitkua	√	√	-
<i>Crataegus laevigata</i>	1	1	erven Klstr- Uhlisk	-	√	-
<i>Crataegus lindmanii*</i>	-	1	Lechnica-ajba	-	√	EN
<i>Epipactis palustris</i>	5	5	Lechnica -Jordanec, Strnny- Vetern potok, Lesnica- Vitkua, Velk Frankov-diar	√	√	VU
<i>Eriophorum vaginatum*</i>	-	1	Osturna- pri PR Velk osturniansk jazero	-	√	VU
<i>Goodyera repens</i>	1	2	Lesnica-afranovka	√		VU
<i>Lupinus polyphyllus*</i>	-	1	Lechnica- Jordanec	-	√	-
<i>Menyanthes trifoliata</i>	3	1	Lechnica- Jordanec		√	EN
<i>Pedicularis palustris</i>	3	2	Kamienka- Dzanova, Lechnica- Jordanec	√	√	EN
<i>Primula farinosa</i>	1	1	Velk Frankov-diar	-	√	EN
<i>Pseudoorchis albida*</i>	-	2	Relov- Magursk sedlo, Jezersko	-	√	EN
<i>Quercus ruba*</i>	-	1	Lesnica-afranovka	√	-	-
<i>Sparganium erectum</i>	1	2	Lechnica- Jordanec, Lys nad Dunajcom- alvium Dunajca	-	√	-
<i>Succisa pratensis*</i>	-	2	Lesnica- Vitkua, Lechnica- Jordanec	√	√	-
<i>Tanacetum vulgare</i>	1	2	Lechnica- ste potoka Jordanec, Lesnica- chata Pieniny	√	√	-
<i>Traunsteinera globosa</i>	3	1	Relov- Magursk sedlo	-	√	VU

Poznmky: Stupe ohrozenosti podla ervenho zoznamu rastlín - EN - ohrozen, VU - zraniteln. V stpci Poet nových lokalít je počet lokalít zisten autormi príspevku. Druhy oznaen hviezdkou neboli doteraz v území zisten. Názvy lokalít sú uveden podla Základných mp 1:10 000, vydal Slovensk rad kartografie a geodézie, 1983, 1985.



Primula farinosa



Sparganium erectum

koch, Slza, Poprad, 1: s. 101-103.

BENČAŤOVÁ, B., 1995: Biodiverzita flóry Pienin a jej ekologicko-chorologické zvláštnosti. Zbor. ref. z vedeckej konferencie Ochrana biodiverzity rastlín, VŠP, Nitra, s. 51-52.

BENČAŤOVÁ, B., 2001: Cievnaté rastliny Pienin. Arbora Publisher, 2001, s. 177

DOMIN, K., 1932: Státní rezervace v Pieninách. Krása nášho Domova, Praha, 24: s. 129-134.

DOMIN, K., 1934: Vegetační poměry slovenské přírodní rezervace v Pieninách. Bratislava, Bratislava 8: s. 114-119.

CHROMÝ, P., NIŽŇANSKÁ, M. & VLČÁKOVÁ, A., 1990: Sú Pieniny rajom orchideí? Vysoké Tatry 6: s. 21-22.

KRIŽO, M. & MANICA, M., 1990: Floristický výskum lesných ekosystémov Pieninského národného parku. Závěrečná správa ŠPZV VI-5-5/06 (msc.), depon. in TU vo Zvolene.

MÁRTONFI, P., (ed.) 1992: Flóra okresu Stará Ľubovňa. OÚŽP Stará Ľubovňa: UPJŠ Košice, 1992.

NIŽŇANSKÁ, M. & CHROMÝ, P., 2002: Mapovanie invázných druhov v Pieninách (msc.). Správa a evidenčné listy invázných druhov depon. in Správa NP PIENAP, Červený Kláštor.

PANIGAJ, L., 2002: Charakteristika prírody. Pieni-

ny, Príroda a človek I. Vivit, Kežmarok, 1: s. 7-12.

RÚŽIČKOVÁ, H., 1991: Rastlinné spoločenstvá lúk a pasienkov Zamaguria - významný podklad pre krajinnokoekologické hodnotenie územia. Biológia, Bratislava 46: s. 839-849.

RÚŽIČKOVÁ, H., 2001: Asociácia Geranio sylvatici-Trisetetum v Osturni - relikv intenzívneho spôsobu využívania lúk v Spišskej Magure. Bull. Slov. Spoločn., Bratislava, 23: s. 171-178.

STEINITZ, R., 1972: Vegetačné pomery lesov Slovenskej časti Pienin (msc.), depon. in Bot. Ústav SAV, Bratislava.

ZARZYCKI, K., 1981: Rosliny naczyniowe Penin. PWN Krakow- Warszawa.

ZARZYCKI, K., 2000: Paprotniki i rośliny kwiatowe (róśliny naczynowe). In: RAZOWSKI, J. ed.: Flora i fauna Pienin. Monografie Pienińskie, 1: s. 75-79.

Text: Ing. Vladimír Klíč
Ing. Vladimíra Kunštárová
Správa PIENAP
Foto: V. Kunštárová





Ako proti zarastaniu chránených území

Súčasťou manažmentu chránených území býva aj snaha zabrániť sukcesnému zarastaniu trávnatých plôch drevinami. Juvenilne rastliny rôznych krov a stromov sa odstraňujú tak, že sa odpíli alebo odstrihnú záhradníckymi nožnicami na úrovni pôdneho povrchu, prípadne sa na to používajú krovinorezy. Mnohé dreviny sú však značne tolerantné voči rezu, po takomto zásahu často dochádza k ich zmladeniu a po určitom čase sa vegetácia dostáva opäť do stavu, ako bola pred ním. Na tento fakt som poukázal už v príspevku o praktickej ochrane pokruta jesenného v PR Ostrovné lúčky pri Bratislave (KRÁLIK 1997). Ako príklad možno na tomto mieste uviesť hloh jednosemenný. Mladý jedinec po zrezaní (odstrihnutí) vo vegetačnom období vytvára už o niekoľko týždňov zo spiacich púčikov na báze rastliny nové výhonky, ktorých je zvyčajne viac, než ich mala rastlina predtým. Výsledok je teda kontraproduktívny, rastlina má možnosť vytvoriť viac listov, väčšiu asimilačnú plochu a v konečnom dôsledku sa tak urýchli nielen rast rastliny, ale aj celková sukcesia, ak zásah po čase neopakujeme. Pre rastliny s malou listovou ružicou rozloženou na povrchu pôdy (ako napr. pokrut jesenný) to však znamená aj väčšie priame ohrozenie, pretože viac listového opadu môže zvýšiť pravdepodobnosť úhynu rastlín prikrýtych hrabankou z nedostatku svetla a z prílišného vlhka (väčšie riziko hubovej či bakteriálnej infekcie). Neefektívnosť takéhoto odstraňovania mladých rastlín hlohu bola veľmi dobre viditeľná napríklad aj onedlho po akcii v PR Ostrovné lúčky uskutočnenej 14. 9. 2001. Už vo vegetačnom období roku 2002 nebolo možno rozoznať rozdiel medzi časťou PR, v ktorej boli popri kosení zrezané aj malé kríčky hlohu, a čas-

ťou týmto spôsobom neošetrenou. Ako argument proti klasickému odstraňovaniu juvenilných drevín možno použiť aj porovnanie mladých rastlín hlohu jednosemenného, ktoré boli zrezávané (odpílené) na úrovni povrchu pôdy s rastlinou nerušene rastúcou bez takýchto zásahov od roku 1992. Na jednej z trvalých plôch v PR Ostrovné lúčky bol zaznamenaný a zameraný v roku 1992 mladý jedinec hlohu jednosemenného, vysoký 25 cm s priemerom kmeňa pri zemi 1 cm. V dôsledku enormného sucha v lete



Hloh jednosemenný rastúci bez ľudského zásahu od roku 1992



Zrezávaný hloh jednosemenný





Ten istý zrezávaný hloh – detail potvrdzujúci zrezávanie



Odstraňovanie malej rastliny hlohu za pomoci polnej lopatky

toho roku jeho nadzemná časť odumrela. Z bázy kmeňka však už v roku 1993 vyrástol výhonok, ktorý sa neskôr rozkonáril a v roku 2008 (25. 7.) dosiahla rastlina výšku 50 cm. Kmeňok nad povrchom pôdy dosiahol priemer 2 cm a oba konáre tesne po rozkonárení hrúbku 1,5 cm. Naproti tomu mladé hlohy v inej časti rezervácie, zrezané niekedy začiatkom tohto storočia, vyrástli k tomu istému dátumu nezriedka do dvojnásobnej výšky (max. 115 cm) a počet nových výhonkov dosahoval v ojedinelých prípadoch až 7.

Navrhované riešenie

Popri pravidelnom kosení lúčnych porastov, prípadne pastve kôz (podľa niektorých odborníkov), možno odporučiť jednorazové a s najväčšou pravdepodobnosťou definitívne riešenie tohto problému, o ktorom som písal už v zmienenom článku o ochrane pokruta jesenného. V územiach s pôdami hlinitými až piesočnatými je jednoduchým a efektívnym spôsobom na odstraňovanie juvenálnych drevín preseknutie ich koreňov ostrým rýľom alebo poľnou lopatkou čo najhlbšie pod povrchom pôdy. Následne rastlinu treba vytiahnuť zo zeme, aby nezostala zakorenená ani jediným koreňom. Funguje to samozrejme iba do určitej hrúbky (veku) rastliny a náradie musí byť skutočne ostré, dobre nabrúsené (najlepšie kotúčovou brúskou), vtedy sa dajú korene preseknuť ľahko a bez námahy. Limitujúcim faktorom je prílišná skeletovitost pôdy, prípadne jej nedostatok vlhkosti (mäkkost). Preto treba zvoliť na prácu obdobie roka s dostatočnou pôdnou vlhkos-

ťou. Ak je však pôda príliš kamenitá, treba zvážiť praktičnosť metódy a zvoliť iný postup. Podobne sa nedá použiť uvedený spôsob tam, kde častým zrezávaním rastlín príliš zmohutneli ich podzemné časti (odrástené dreviny možno likvidovať napríklad odstránením pásu kôry okolo celého obvodu kmeňa, následkom čoho uhynú).

V roku 2008 túto jednoduchú, lacnú a efektívnu metódu úspešne vyskúšali pracovníci Regionálneho centra ochrany prírody v Bratislave. V budúcnosti by sa mohli využiť na tento účel napríklad verejnoprospešné práce, potenciál v tomto smere skrýva aj nová vyhláska o cestnej premávke.

Literatúra

KRÁLIK, T., 1997: Praktické aspekty ochrany populácie pokruta jesenného (*Spiranthes spiralis* (L.) Chevall.) v prírodnej rezervácii Ostrovné lúčky. In VLČKO, J. & HRVŇÁK, R. (eds.). Európske vstavačovité (Orchidaceae) – výskum a ochrana. Slovenská agentúra životného prostredia, Banská Bystrica, s. 32–37.

RNDr. Tibor Králik
Botanická záhrada Univerzity Komenského,
Bratislava



Prehľad vývoja právnej ochrany chránených stromov za rok 2008

Názov chráneného stromu	Právny stav CHS		Schvaľovací predpis/nadobudnutie účinnosti
	vyhlásený	zrušený	
Borovica v Spišskom Štvrtku	x		vyhláška KÚ ŽP v Prešove č. 2/2008 z 22. januára 2008/ 1. februára 2008
Lipa v Spišskom Bystrom	x		vyhláška KÚ ŽP v Prešove č. 3/2008 z 22. januára 2008/ 1. februára 2008
Buk na Uhliskách		x	vyhláška KÚ ŽP v Prešove č. 5/2008 z 13. marca 2008/ 1. apríla 2008
Lipa v Habure-Chvastejove		x	vyhláška KÚ ŽP v Prešove č. 5/2008 z 13. marca 2008/ 1. apríla 2008
Brest v Belejovciach		x	vyhláška KÚ ŽP v Prešove č. 5/2008 z 13. marca 2008/ 1. apríla 2008
Lipa v Krajnom Čiernom		x	vyhláška KÚ ŽP v Prešove č. 5/2008 z 13. marca 2008/ 1. apríla 2008
Lipa v Mlynárovciach		x	vyhláška KÚ ŽP v Prešove č. 5/2008 z 13. marca 2008/ 1. apríla 2008
Pálfiho smrek		x	vyhláška KÚ ŽP v Trnave č. 5/2008 zo 17. júna 2008/ 1. júla 2008
Skalniansky jaseň	x		vyhláška KÚ ŽP v Prešove č. 7/2008 z 19. júna 2008/ 1. júla 2008
Mazgalická lipa	x		vyhláška KÚ ŽP v Prešove č. 8/2008 z 19. júna 2008/ 1. júla 2008
Buk pri Jaseňovej skale		x	vyhláška KÚ ŽP v Trenčíne č. 2/2008 zo 7. júla 2008/ 1. septembra 2008
Lipy - Úložka		x	vyhláška KÚ ŽP v Prešove č. 9/2008 zo 6. októbra 2008/ 1. novembra 2008
Lipy vo Vladiči		x	vyhláška KÚ ŽP v Prešove č.10/2008 z 11. novembra 2008/ 1. decembra 2008
Spišskonovoveský javor	x		vyhláška KÚ ŽP v Košiciach č.2/2008 z 24. novembra 2008/ 1. decembra 2008
Petófiho buk		x	vyhláška KÚ ŽP v Prešove č.11/2008 z 23. decembra 2008/ 1. januára 2009

Ing. Milan Krištof
ŠOP SR



Prehľad chránených stromov Slovenska podľa krajov, evidovaných v štátnom zozname k 31. 12. 2008

Kraj	Počet chránených stromov a ich skupín	Počet stromov	Počet druhov (pôvodný/nepôvodný)
Banskobystrický	91	305	36 (24/12)
Bratislavský	29	36	24 (9/15)
Košický	42	105	19 (10/9)
Nitriansky	40	200	17 (7/10)
Prešovský	51	100	18 (11/7)
Trenčiansky	49	107	20 (11/9)
Trnavský	36	67	14 (6/8)
Žilinský	128	362	21 (16/5)
SLOVENSKO	466	1282	67 (32/35)

Ing. Milan Krištof
ŠOP SR

Podzemné vody Plešivskej planiny

Územie Slovenského krasu je charakteristické svojou geologickou stavbou, s ktorou úzko súvisia aj jeho hydrogeologické pomery. Každá zo siedmich planín Slovenského krasu má svoje zvláštnosti a špecifiká. Takou je aj Plešivská planina, ktorá tvorí samostatný celok s rozlohou 5,5 km². V minulosti celé krasové územie tvorilo jednu ucelenú vápencovú tabuľu. Po zložitých geologických pochodoch je dnes Plešivská planina od ostatného územia odčlenená kaňonom Slanej a kaňonom Štítnického potoka a tvorí tak aj samostatnú hydrogeologickú štruktúru. Plešivská planina je jednou podoblastou chránenej vodohospodárskej oblasti Slovenský kras.

Pre planiny Slovenského krasu je charakteristická absencia povrchového odtoku. Väčšina zrážkových vôd infiltruje do skrasovatených karbonátov mezozoika a podieľa sa na tvorbe podzemných krasových javov. Iba v niektorých krasových jamách sa po zrážkach tvoria bahňaté jazierka, ktoré sa iba v ojedinelých prípadoch udržia dlhšiu dobu (napr. na Gemerských lúkach nad Vidovou). Najvýznamnejším zvodneným

prostredím sú karbonáty stredného triasu. Podiel a režim podzemných vôd je ovplyvnený najmä tektonickým porušením karbonátov. Sú ovplyvňované povrchovými a podzemnými formami krasu a tiež aj polohou styku karbonátov stredného triasu a bariéry, ktorú vytvárajú relatívne nepriepustné spodnotriasové komplexy voči miestnej eróznej báze. Podzemné vody často vyplňajú iba krasové dutiny rozšírené do jaskynných priestorov, pričom úseky medzi hydrogeologicky významnými zlomovými líniami, na ktorých sa vytvorili preferované obehové cesty, sú často nezvodnené. Pramene majú charakter krasových vyvieraciek. Najpočetnejšie a najvýdatnejšie zdroje podzemnej vody sú krasové vyvieracky, lemujuce Z, J a JV časť planiny.

V oblasti Plešivskej planiny synklinálna stavba podmieňuje polohu podložja karbonátov stredného triasu vo väčšej hĺbke, a tak z infiltrovaných vôd do karbonátového masívu vyteká na miestnej eróznej báze len menšia časť krasových vôd. Odtekajú väčšinou zostupnými prameňmi v zónach intenzívneho skrasovatenia. Tieto zóny siahajú



maximálne 10 – 30 m pod miestnu eróznú bázu a časť krasových vôd odtieká skryte do pokrývaných útvarov. Sú to krasové vody s plytkým obehom. Niekedy vo výškovej úrovni nad miestnou eróznou bázou vyvierajú krasové vody pri intenzívnych zrážkach alebo pri náhlom topení snehu, pričom vznikajú občasné pramene.

Odtok krasových vôd plytkého obehu možno rozčleniť na odtok na miestnej eróznej báze (sústredený a rozptýlený) a na odtok na miestnej eróznej báze kombinovaný s odtokom skrytým pod miestnou eróznou bázou.

Sústredený odtok je, keď vody vyvádzajú k povrchu väčšinou jaskynné chodby a nie sú podmienky na výraznejší rozptyl vôd do okolitého prostredia – **Závodná vyvieracia** (výdatnosť $Q = 700 - 0,8 \text{ l.s}^{-1}$).

Nesústredený – rozptýlený odtok sa viaže na zónu svahových deformácií na okraji planinového svahu a sústredený prítok jaskynnou chodbou sa rozptýľuje deltovitou na čiastkové prúdy za vzniku pramenných línii – **Brzotínska vyvieracia** – až 6 prameňov ($Q = 855 - 5,0 \text{ l.s}^{-1}$), **Hučiaca vyvieracia** – 2 pramene ($Q = 1160 - 4,6 \text{ l.s}^{-1}$). Niektoré pramene majú **kombinovaný odtok** na miestnej eróznej báze s odtokom skrytým pod miestnu eróznú bázu. V mieste odtoku krasových vôd z masívu je hrubšia vrstva hlinito-kamenitej až kamenitej sutiny aj pod miestnou eróznou bázou. Tieto pramene sa vyznačujú veľkou rozkolísanosťou s nízkymi minimami, často vysychajú a prevláda u nich skrytý odtok nad odtokom z prameňa. Príkladom je **Vyvieracia vo Vidovej** ($Q = 910 - 2 \text{ l.s}^{-1}$), **Malá vyvieracia vo Vidovej** a **Miškov potok**, **Studená studňa** ($Q = 199,0 - 0 \text{ l.s}^{-1}$), **Prameň pri vápenke v Plešivci** ($Q = 157,0 - 0 \text{ l.s}^{-1}$), **Prameň pri cintoríne** ($Q = 58,8 - 0 \text{ l.s}^{-1}$), **Prameň pri cigáňoch v Slavci** ($Q = 58,8 - 0 \text{ l.s}^{-1}$).

Rovnako na niekoľko skupín môžeme rozčleniť aj odtoky podzemných vôd hlbšieho obehu. **Výver výstupným prameňom** na tektonickej línii prebiehajúcou dolinou Štútnika, keď podzemné vody sú infiltrované výlučne v karbonátoch Plešivskej planiny, je **Veľká studňa** v Paškovej ($Q = 15,5 \text{ l.s}^{-1}$). Podobný je aj **Prameň Teplica** v Kunovej Teplici ($Q = 17,0 \text{ l.s}^{-1}$). Jeho infiltračná oblasť je však mimo hornín silického príkrovu (melaitikum, resp. gernerikum). Tieto vody sú charakteristické svojou vyššou teplotou (okolo 15° C).

Z dôvodu ich využitia ako zdroja pitnej vody tu boli realizované aj hydrogeologické vrty.

Malé množstvo výverových jaskýň na okrajoch planiny je dôsledkom zlomovej garavitačnej tektoniky. Otvorené krasové kanály, ktoré vznikajú koróznou-eróznou činnosťou vyvieráčiek, zanikli poklesávaním okrajových blokov, s ktorými poklesli aj krasové dutiny.

Jaskyniarom sa podarilo preniknúť iba do podzemných systémov Hučiacej vyvieracky, Miškovo potoka a Brzotínskej jaskyne (Nová a Stará). Miestni obyvatelia z Kunovej Teplice poznali krátke podzemné priestory Závodnej vyvieracky už dávno v minulosti.

Hučiaca vyvieracia – v 60-tych rokoch minulého storočia rožňavskí jaskyniari spolu s českými jaskyniarimi z Tetína vykopalí pozdĺž podzemného toku vyvieracky prieskumnú štôľňu a dostali sa až 117 m od vchodu. Ďalšie pokračovanie prieskumu bolo veľmi komplikované a prívaly jarných vôd štôľňu zavalili. Až v rokoch 1990 – 1992 sa opäť začalo pracovať na preskúmaní jaskyne. Po doslovne heroickom výkone sa podarilo prekonať úvodné časti jaskyne až po záverečný sífón, ktorý sa podarilo prekonať českým potápačom po viacerých pokusoch v roku 2008. Akcia sa takmer skončila tragicky, keď na ich návrat musela byť zorganizovaná záchranná akcia. Objavené boli nové priestory, ktoré ale opäť končia sífonom. Dnes je známa celková dĺžka jaskyne približne 1000 m, s prevýšením 40 m. Jaskyňa je významná prítomnosťou polôh spevnených hrubozrnných i úplne jemnozrnných piesčitých riečnych sedimentov. Zloženie štrkov poukazuje na ich pôvod zo Slovenského rudohoria. Svedčí to o skutočnosti, že aj v minulosti pretekal jaskyňou významný paleotok zo strany Slovenského rudohoria, ktorý sa podieľal na jej vzniku.

Miškov potok – občasná vyvieracia, ktorá je súčasťou systému Vyvieracky vo Vidovej. Puklinovité pokračovanie vyvieracky rozšírili plešivskí jaskyniari pod vedením Štefana Óváriho v 50-tych rokoch minulého storočia. Celková dĺžka jaskyne je 59 m, s vertikálnym prevýšením 11 m. V strednej časti chodba stúpa dvoma priepastovými úsekmi do podpovrchových častí. V jaskyni je vytvorená nesúvislá vodná hladina. Vyvieracia je aktívna len v období topenia snehu, resp. v prípade intenzívnych zrážok.



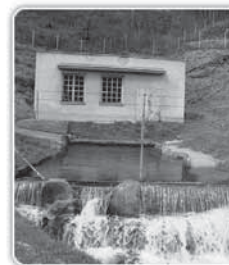
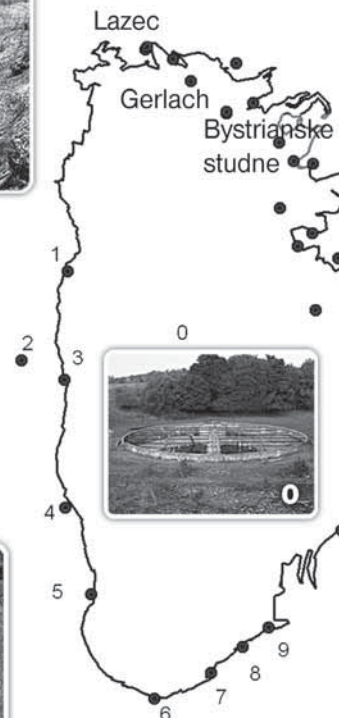


Nová brzotínska jaskyňa – objavili ju v roku 1954 rožňavskí jaskyniari pod vedením Viliama Rozložníka odstránením suti a balvanom nad vyvieracou a následne vyrazením 25 m dlhého umelého vchodu. Celou jaskyňou preteká podzemný vodný tok, ktorý vytvára osem jazier s tromi sífónmi. Jej známa dĺžka je asi 800 m, keď sa zatiaľ ešte nikomu nepodarilo prekonať záverečný sífón. Stará brzotínska jaskyňa je prietokovou vetvou Novej brzotínskej jaskyne pri vysokých vodných stavoch.

Závodná vyvieracia

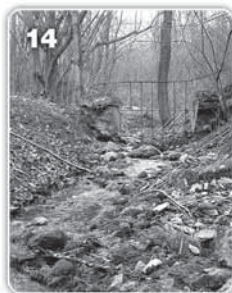
– vody vytekajú z malej paleokrasovej jaskyne, nachádzajúcej sa priamo za areálom závodu SMZ. Ústie jaskyne tvorí uzamknutá štvormetrová šachta, na dne ktorej je vybudovaný umelý betónový záchyt. Voda sa využíva ako vodný zdroj pre miestny zlievarenský závod. Prebytočná voda sa dostáva betónovými rúrami späť na povrch, kde v areáli závodu vytvára vodopád o výške asi 2 m na mieste zbytkového penovcového telesa. Voda pokračuje do malého umelého jazierka, resp. ďalším vodopádom padá na úroveň spodnej časti areálu závodu. Jaskyňa je vytvorená v deluviálnych sedimentoch, tvorených dobre opracovanými vápencovými balvanmi (do 0,5 m, ojedinále do 1 m), ktoré sú spevnené červeným ílovito-piesčitým tmelom. Voda do jaskyne priteká cez sífón spod steny hlavnej siene o rozmeroch až 8 x 4 m. V riečisku sú prítomné vápencové okruhliaky. Dĺžka jaskyne je 41 m, keď záverečných asi 10 m bolo v minulosti umelo vyrazených bez akejkoľvek nádejnosti na ďalšie objavy. V jaskyni sa údajne ukrývali obyvatelia obce Kunová Teplica v období 2. svetovej vojny.

V minulosti bola popisovaná dnes už odťažená asi 100 m dlhá Veľká jaskyňa v Gombaseckom



lome, nachádzajúca sa na 0. etáži, z ktorej údajne tiež vyvierala voda.

Hydrogeologická spojitosť s jaskyňami nachádzajúcimi sa na plošine planiny bola overovaná farbivými skúškami, ktoré realizoval IGHP š. p. Žilina pod vedením



Ing. Orvana. V roku 1978 sa vykonali farbiace skúšky vo Zvonivej jame, keď zapustené farbivo do puklín podzemných priestorov bolo identifikované po 5 dňoch v Brzotínskej vyvieracke. V

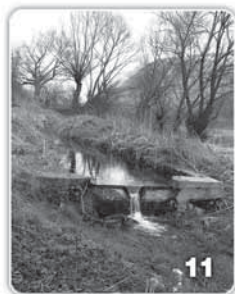
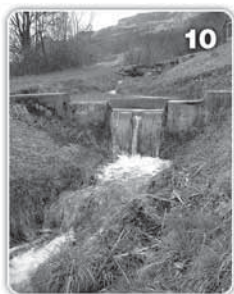
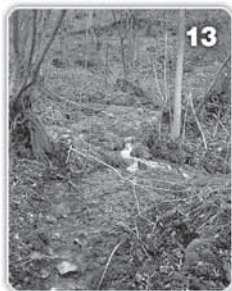
roku 1981 sa podobné práce realizovali v Jelenej priepasti, pričom po 8 dňoch bola stopovacia látka identifikovaná vo Vidovskej vyvieracke. V roku 2008 realizoval Speleoklub Minotaurus a Správa slovenských jaskýň stopovaciu skúšku v Šingliarovej priepasti. Predpokladala sa jej hydrogeologická spojitost s Hučiacou vyvierackou. Na veľké prekvapenie stopovacia látka sa objavila v Brzotínskej vyvieracke.

Severná a SV časť planiny sa z hľadiska hydrogeologického líši od jej ostatnej časti. Dôvodom je odlišná geologická stavba, keď na jej svahoch vystupujú na povrch spodnotriasové horniny s úklonom v smere na sever, ako aj horniny pliocenu a kvartéru. Tieto pramene charakterizuje rozptýlený odtok na miestnej eróznej báze kombinovaný s odtokom skrytým pod miestnou eróznou bázou. Voda sa dostáva na povrch vo viacerých menších prameňoch nízkej výdatnosti ($0,1 - 2,0 \text{ l.s}^{-1}$), ktoré sa podieľajú na tvorbe pravostranných prítokov Honského, Egřeškého a Kružnianskeho potoka. Na svahoch planiny sa nachádza niekoľko rovnako málo výdatných prameňov, ako napr. Veľká studňa, Hlboká studňa, Bystrianska studňa, Biela vyvieracka, Lazec I. a II., Gerlach a pod. v katastroch obcí Honce, Rožňavské Bystré, Rakovnica, Kružná a Brzotín.

Využitie a ochrana vodných zdrojov

V súčasnosti sa ako vodný zdroj pre zásobovanie pitnou vodou využívajú vody z prameňov Teplice, Veľkej studne a Závodnej vyvieracky. Na severnom okraji planiny sú zachytené menšie pramene do vodojemu pre obce Honce a Rožňavské Bystré.

Podzemný tok v Novej brzotínskej jaskyni sa využíval ako podzemný zdroj pitnej vody pre rožňavský skupinový vodovod s názvom Brzotínska vyvieracka do roku 1995. Odber vody bol povolený vodohospodárskym orgánom v roku 1983 v rozsahu $12,6 - 15 \text{ l.s}^{-1}$, keď bol zrekonštruovaný umelý vchod do jaskyne s osadením technologického zariadenia (vodovodné rúry, ocelové rošty na chodníky a zábradlie v dĺžke asi 150 m) až po prvé jazero. Vodohospodárske dielo sa prestalo z rôznych príčin využívať, zariadenie na povrchu bolo zničené, zariadenie v jaskyni sa z väčšej časti ponechalo. Uvedenou činnosťou došlo k pomerne výraznému poškodeniu výzdoby jas-



- 0 - Serényiho studňa
- 1 - Hučiacca vyvieracka
- 2 - Prameň Teplica
- 3 - Závodná vyvieracka
- 4 - Veľká studňa
- 5 - Zimná studňa
- 6 - Prameň pri vápenke
- 7 - Malá vidovská vyvieracka
- 8 - Vyvieracka vo Vidovej
- 9 - Miškov prameň
- 10 - Prameň pri cintoríne
- 11 - Prameň pri cigárňoch
- 12 - Brzotínska vyvieracka stará
- 13 - Brzotínska vyvieracka nová
- 14 - Hlboká studňa



kyne. Ústie jaskyne je v súčasnosti uzavreté kovovými dverami s otvormi pre migráciu netopierov.

V súvislosti s obhospodarovaním Plešivskej planiny (predovšetkým pasenie hovädzieho dobytku a oviec) bol vždy veľký problém nedostatku vody pre dobytok. Prvé zmienky o riešení uvedenej problému siahajú až do 15. storočia, kedy boli snahy pastierov vymazávať dna niektorých závrtoch hlinou na zachytenie dažďovej vody. V čase extrémnych horúčav na planine však aj tieto vysychali. Zaujímavosťou a zároveň už aj určitou historickou raritou bolo vybudovanie tzv. Serényiho studne obcou Plešivec ešte v roku 1913. Na dne krasovej jamy sa vybudovala kruhová studňa, pričom voda do nej stekala po jej vydláždenom východnom svahu s plochou 1200 m². Voda sa po prefiltrovaní čerpa do blízkeho napájadla. Ďalšie obmedzené zdroje pitnej vody boli tzv. svahové pramene, ktoré sa nachádzali v blízkosti závozných ciest na planinu. V čase nedostatku vody sa stáda premiestňovali po planine k tým prameňom, ktoré udržiavali miestni gazdovia a po dohode s nimi ich mohli použiť aj iní hospodári. V 20. storočí bola vybudovaná celá sieť napájadiel, kedy bola voda na palinu vytlačaná potrubiami z vyvieračiek do veľkých nádrží. Napríklad Prameň pri cigáňoch v Slavci zásoboval cisternu pri Slaveckom salaši, zo záchyty nad obcami Honce a Rakovnica bola zásobovaná severná a stredná časť pasienkov planiny. Ďalšou zaují-

mavosťou je obmedzený zdroj pitnej vody z jazierka v Mačacej jaskyni, ktorý v minulosti využívali miestni pastieri a hospodári, ako aj náhodní turisti.

Slovenský hydrometeorologický ústav mal pri vyvieračkách vybudované viaceré vodomerné monitorovacie stanice, ktoré sú v súčasnosti zdevastované a nefunkčné. V roku 2006 boli zrekonštruované merné objekty pri Hučiacej vyvieračke a Prameni pri vápenke.

Zdroje kvalitných podzemných vôd sú v súčasnej dobe považované za strategickú surovinu s veľkým hospodárskym významom. Pre tento dôvod má význam aj podzemná voda Plešivskej planiny, ktorá je súčasťou chránenej vodohospodárskej oblasti. Neuvážená ľudská činnosť v krasovom území zvyšuje riziko znečistenia vôd. Preto je aj tu potrebné vylúčiť účinky nepriaznivo ovplyvňujúce kvalitatívny a kvantitatívny režim vôd.

Literatúra:

- ORVAN, J. (1999). Podzemné vody Slovenského krasu. Výskum a ochrana prírody Slovenského krasu. Zborník referátov, Brzotín, s. 51-59.
- MELLO, J., ELEČKO, M., PRISTAŠ, J., REICHWALDER, P., SNOPKO, L., VASS, D., VOZÁROVÁ, A., GAÁL, L., HANZEL, V., HÓK, J., KOVÁČ, P., SLAVKAY, M., STEINER, A., 1997. Vysvetlivky ku geologickej mape Slovenského krasu 1:50 000, ŠGÚDŠ Bratislava. s. 255.
- ROZLOŽNÍK, M. & KARASOVÁ, E. A KOL. (1994): Chránená krajinná oblasť - biosférická rezervácia Slovenský kras. Banská Bystrica, s. 1-479.



Podzemná voda v Brzotínskej jaskyni

Ing. Ján Kilík
S-NP Slovenský kras



Valné zhromaždenie ASCHÚS

Dňa 29. 11. 2008 sa uskutočnilo v priestoroch Správy NAPANT-u v Banskej Bystrici 19. valné zhromaždenie členov Asociácie strážcov chránených území Slovenska. Na programe rokovania bola správa o činnosti asociácie za rok 2008, finančná správa, stav členskej základne, správa revíznej komisie a prijatie nových členov. Členovia asociácie boli oboznámení s aktuálnym stavom spolupráce so štátnou ochranou prírody SR, kauzou napadnutia strážcu v NP Slovenský kras, prípadom českých entomológov v CHKO Latorica, novelou trestného zákona a pripravovanou príručkou strážcu. Odznela aj informácia o medzinárodnej konferencii strážcov, ktorá sa konala v júni 2008 v CHKO-BR Poľana pri príležitosti 10. výročia asociácie. Asociácia zároveň oznámila vstup do siete environmentálnych mimovládnych organizácií Ekofórum. Na valnom zhromaždení priniesli maďarskí kolegovia informáciu o európskom stretnutí rangerov v Maďarsku. Valné zhromaždenie na záver schválilo finančný plán a plán aktivít na rok 2009. Plánované sú aktivity v troch oblastiach: činnosť v organizácii, oblasť propagácie a oblasť medzinárodnej spolupráce. Asociácia plánuje v nasledujúcom roku prípravu vzdelávacieho tréningu pre strážcov, vydanie spravodaja a informačnej skladačky pre verejnosť a účasť na svetovom kon-



grese strážcov v Bolívii. Schválená bola zmena stanov a výška členského príspevku. Za nového prezidenta asociácie bol zvolený Zdeno Pochop z Muránskej planiny.

Asociácia strážcov chránených území Slovenska je dobrovoľným združením profesionálnych pracovníkov štátnej ochrany prírody SR a dobrovoľných členov stráže prírody. Úzko spolupracuje s partnerskými organizáciami pôsobiacimi v oblasti praktickej ochrany prírody a krajiny, mimovládnyimi organizáciami pracujúcimi v oblasti ochrany prírody a pod. ASCHÚS je riadnym členom Medzinárodnej federácie strážcov IRE. Viac informácií na www.aschus.nfo.sk.

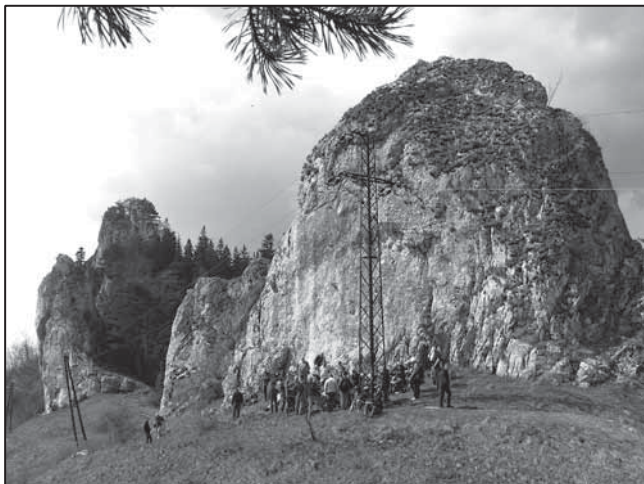
Ing. Juraj Švajda, PhD.

Dajme o sebe vedieť

Nechceme na tomto mieste podrobne rozobrať príčiny, prečo ochrancovia prírody v ostatnom čase strácajú vysoký kredit, ktorý si získali svojimi aktivitami v minulých desaťročiach. Jednou z príčin sú určite aj slabé vedomosti širokej verejnosti, ktorá nie vždy rozlišuje medzi profesionálnymi pracovníkmi štátnej ochrany prírody SR a členmi rôznych mimovládnych organizácií. Za tento stav si môžeme v značnej miere sami, nakoľko sa nedokážeme v dostatočnej miere zviditeľniť

na rôznych akciách a efektívnosť našich periodík je z tohto pohľadu veľmi nízka. Treba si priznať, že časopisy vydávané ŠOP SR sa dostanú do rúk len minimálnemu počtu ľudí, aj to zväčša tých, ktorí s ochranou prírody spolupracujú či majú k prírode pozitívny vzťah, takže ich na našu stranu netreba získavať. Väčšina výchovno-vzdelávacích aktivít (prednášky, rôzne tábory a pod.) sa zameriava predovšetkým na mládež, hlavne žiakov základných škôl, menej už stredoškola-





Turisti na Vršatci

kov, pričom ich efektívnosť je zvyčajne dosť slabá. Príležitosť oslovit „široké masy“, teda ľudí, ktorí majú o ochrane prírody a životného prostredia často len hmlisté predstavy, resp. pod vplyvom médií radia ochrancov prírody medzi „škodnú“, ktorá bráni rozvoju našej spoločnosti, je však pomerne málo. Na základe vlastných skúseností by sme chceli informovať o niektorých možných spoločenských akciách, ktoré poskytujú pomerne dosť priestoru na propagáciu samotnej ŠOP SR, resp. jej aktivít, prostredníctvom najrôznejších tlačovín. Ešte donedávna by vlastne boli úvahy na túto tému dosť zbytočné, keďže sme mali len minimum propagačných materiálov, dnes je však situácia podstatne iná. V súvislosti s prílevom „európskych“ peňazí, grantov a budovaním sústavy území NATURA 2000 máme brožúrok a plagátov dostatok, takže nie je problém z nich vyčleniť časť aj pre širokú verejnosť.

Medzi tradičné a osvedčené akcie, kde ochrancovia prírody nachádzajú množstvo spriaznených duší, patria rôzne turistické zrazy a stretnutia. Názory nás profesionálov na ne môžu byť rôzne, no myslíme si, že je vždy prospešnejšie prísť na turistickú akciu namiesto s pokutovými blokmi s dobrým slovom a batohom materiálov, po ktorých sa obyčajne len tak zapráši. Veľmi často sa takéto stretnutie zmení na improvizovanú prednášku,

po ktorej získame nielen nových priaznivcov, ale občas aj nového člena stráže prírody, potenciálneho brigádnika či informátora. Ako konkrétny príklad z posledných mesiacov môžeme uviesť jubilejné XX. stretnutie čitateľov a redakcie časopisu *Treking*, ktoré sa uskutočnilo 26. apríla 2008 na Vršatci. Pri hradných múroch získali mnohí z turistov, ktorých boli desiatky, nielen obligátnu pečiatku do turistického preukazu, ale aj plagát CHKO Biele Karpaty, prípadne brožúrku o niektorom z blízkych naturovských území. Myslím si, že veľmi spokojní odchádzali nielen turisti zo Slovenska, Čiech a Moravy, ale aj my, pretože sme prostred-

níctvom našich propagačných materiálov vyslali do bližšieho i vzdialenejšieho okolia signál o tom, že Biele Karpaty si zaslúžia byť chránenou krajinou oblasťou a jej pracovníci robia čo môžu pre záchranu tunajšej prírody.

Druhou možnosťou sú rôzne národné, folklórne a podobne orientované slávnosti, ktoré sú v jednotlivých regiónoch obyčajne veľmi populárne a premieľajú sa na nich množstvo ľudí so záujmom o domáce dianie. V našom prípade sú najväčším podujatím takéhoto typu Slávnosti bratstva Čechov a Slovákov na Veľkej Javorine, ktoré sa na najvyššom vrchu Bielych Karpát konajú každý rok koncom júla. Naposledy 27. júla 2008



Improvizovaná prednáška na Veľkej Javorine



Prezentácia ŠOP SR a „mimovládok“ na Pohode 2008

táto akcia pritiahla do provizórneho amfiteátra a okolia Holubyho chaty stovky ľudí z oboch strán štátnej hranice, nechýbal ani prezident SR. Túto príležitosť sme si nenechali ujsť ani my a po vzore Mateja Hrebendu sme rozdali množstvo plagátov a brožúr. Zaujímavé by tu bolo sledovať nielen národnostné zloženie, ale aj sociálne postavenie respondentov, spomedzi ktorých mnohí boli

ochotní aj finančne prispieť na vydávanie ochranných materiálov i podporu našej činnosti. Samozrejme, že naše materiály i slovo sme poskytli všetkým záujemcom zdarma.

Tretím typom spoločenských akcií, aj keď trochu kontroverzným, sú niektoré kultúrne či športové megaakcie, kde sa zúčastňujú tisíce ľudí, no je otázne, aké percento z nich má záujem o problematiku ochrany prírody. V Trenčianskom okrese je určite takouto akciou hudobný festival Pohoda, na ktorom ŠOP SR – S-CHKO Biele Karpaty mala spolu s niektorými mimovládnymi ochrannými organizáciami (Koza, Pre Prírodu) opakovane spoločný stánok, kde mohli hlavne mladí ľudia nazrieť do „ochrannárskej kuchyne“, získať kontakty, materiály i vedomosti o pestrej činnosti ochrancov prírody – profesionálov i dobrovoľníkov. Myslíme si, že do širokého záberu tohto festivalu patria okrem hudby aj aktivity pomáhajúce životnému prostrediu a ochrane prírody.

Možno nie každý z čitateľov bude súhlasiť so všetkými tu uvedenými spôsobmi zviditeľňovania ochrany prírody, no pokiaľ nedostaneme príležitosť prezentovať svoju činnosť v štátnych médiách (televízia, rozhlas, tlač), na propagovanie našich aktivít a vylepšovanie nášho imidžu nám musia byť dobré i klasické hrebendovské metódy.

Jozef Májsky, Matúš Ďurček
S-CHKO Biele Karpaty
 Foto J. Májsky a D. Stano

Kongres Svetovej únie ochrany prírody v Barcelone

Kongres Svetovej únie ochrany prírody (IUCN), ktorý sa konal v Barcelone v dňoch 5. – 15. októbra 2008, sa niesol v znamení osláv 60. výročia vzniku tejto najväčšej a najvýznamnejšej organizácie ochrany prírody a životného prostredia. Dňa 5. októbra 1948 vo francúzskom meste Fontainebleau sa malá skupinka nadšených ochrancov prírody zo Švajčiarska a Francúzska rozhodla založiť svetovú organizáciu ochrany prírody. V uplynulých 60 rokoch IUCN si zachovala svoju nezávislosť aj napriek veľkým politickým, spo-

ločenským, hospodárskym, environmentálnym a ekologickým zmenám. V španielskej Barcelone sa 5. októbra 2008 zišlo vyše 8 tisíc ochrancov prírody a životného prostredia, aby hodnotili, diskutovali a rokovali o novej stratégii a vízii IUCN.

Na slávnostnom otvorení kongresu boli prítomní štyria princovia (z Astúrie, Monaka, Saudskej Arábie a Thajska), prezident Katalánskej republiky, ministerka životného prostredia, vidieka a morí Katalánska, predseda parlamentu Katalánska a ďalší vzácní hostia. Provinčná a mestská



samospráva (vláda) Barcelony zohrali kľúčovú úlohu v úspešnom priebehu svetového kongresu IUCN.

Nosnou témou kongresu bol *Rozmanitý a udržateľný svet*. Kľúčové výzvy, príležitosti a potenciálne rozhodnutia boli formulované vo výše 800 seminároch a okrúhlych stoloch v troch základných smeroch : (1) Nové podmienky pre zmenu, (2) Zdravé prostredie – zdraví ľudia, (3) Ochrana rozmanitosti života.

Na kongrese IUCN v Barcelone som sa zúčastnil na základe pozvania IUCN ako predseda Slovenského národného komitétu IUCN a predseda členskej organizácie IUCN – Združenia národných parkov a chránených území Slovenska. Na kongrese som zastupoval aj ďalšiu slovenskú členskú organizáciu IUCN – Slovenskú ekologickú spoločnosť pri SAV.

Cieľom kongresu bolo okrem pripomenutia vývoja Svetovej únie ochrany prírody v uplynulých 60 rokoch predovšetkým hodnotenie činnosti ústredných orgánov v období rokov 2005 – 2008, najmä prezidenta, generálnej riaditeľky, sekretariátu, 6-tich komisií a Rady IUCN, ďalej pripomienkovanie návrhu nového programu IUCN na roky 2009 – 2012 a strategické rozhodnutie smerovania činnosti IUCN pre diverzifikovaný a udržateľný svet.

Svetový kongres IUCN sa uskutočňuje každé štyri roky. Hlavnou myšlienkou kongresu v Barcelone bolo hľadanie spôsobov, ako sa starať (manažovať) o naše prírodné prostredie pre človeka, spoločenský a ekonomický rozvoj. Program IUCN na roky 2009 – 2012 obsahuje 10 globálnych tém, ktoré sú obsiahnuté v piatich tematických okruhoch : (1) Ochrana biodiverzity, (2) Zmeny v klimatickej predpovedi, (3) Prírodná energetika pre budúcnosť, (4) Manažment ekosystémov pre blahobyt človeka, (5) Ozelenenie svetovej ekonomiky.

Rokovanie kongresu bol tradične rozdelené na dve základné časti: Fórum a Valné zhromaždenie členov IUCN.

V rámci Fóra sa štyri dni venovali seminárnym rokovaniam a diskusiám k hlavným problémom ochrany prírody a životného prostredia vo svete. Fórum vlastne predstavuje v rámci našej planéty najväčší priestor pre výmenu poznatkov, ideí, myšlienok a rozhodnutí v oblasti ochrany prí-

rodného a životného prostredia. Na diskusiách vo výše 800 seminároch, okrúhlych stoloch, školiacich kurzoch a partnerských výmenách názorov sa zúčastnilo približne 7800 účastníkov. Na rokovaníach Fóra sa mohli zúčastniť členovia ochranárskych a environmentálnych organizácií, podnikatelia, vedci, študenti, politici, ekonómovia a iní záujemcovia o ochranu životného a prírodného prostredia, ktorí sa včas prihlásili a zaplatili vstupný poplatok 300 EUR, poslali fotografiu pre prezenčnú kartu a zaregistrovali sa pri príchode na kongres. Vstup do obrovského komplexu rokovacích hál a miestností z bezpečnostných dôvodov bol prísne kontrolovaný. Súčasťou Fóra bola výstava plagátov a posterov, ako aj premietanie filmov zameraných na ochranu prírodného a životného prostredia vo svete.

Z veľkého množstva tematicky rôznorodých seminárov a obsahovo pestrých panelových diskusií okrúhlych stolov spomeniem niektoré témy, ku ktorým som sa v diskusiách vyjadroval.

(1) Ustanovenie medzinárodnej ekologickej siete za účelom lepšej spolupráce chránených území (v rámci siete chránených území od Pyrenej cez Alpy po Karpaty som prezentoval aktivitu Asociácie karpatských národných parkov – ACANAP).

(2) Zelený pás Európy (Green Belt), stimulátor cezhraničnej spolupráce v ochrane prírody a udržateľnom rozvoji. Na seminári, ktorý viedli predstavitelia Nemecka, sa prezentovali činnosti v oblasti manažmentu chránených území tých štátov, ktoré do roku 1989 boli za tzv. železnou oponou (prezentoval som princíp diferencovanej starostlivosti v našich chránených územiach, založený na ich zónovaní podľa intenzity ľudských činností a zachovalosti prírodného prostredia).

(3) Seminár *Suché územia nie sú spustnuté územia: zvýšenie ich potenciálu pre lepší svet* sa dotýkal hlavne regiónov východnej a južnej Afriky a zameriaval sa na spôsoby manažmentu ekosystémov suchých oblastí. O metodický postup v tejto problematike som sa zaujímal v súvislosti s riešením sukcesie rastlinného krytu na opustených a pútných pôdach v našich chránených územiach.

(4) Ďalší podobný seminár, ktorého som sa zúčastnil, iniciovala Liga pre pastiersky národ a rozvoj blahobytu domorodého obyvateľstva s názvom *Posilnenie úlohy pastierstva v ochrane*



suchých ekosystémov. Vychádza sa z princípu, že pravidelné pastierstvo zabraňuje pustnutiu krajiny, pretože nedovoľuje rozširovanie neželanej sukcesie krovín a nepôvodných (prípadne aj inváznych) bylín, ktoré po opustení pasienia môžu viesť k degradovaniu hodnôt pastvinovej krajiny.

(5) Seminár *Chránené územia: skutočne ich potrebujeme? Úloha manažmentových kategórií IUCN pre ochranu, rozvoj a spoločenské výzvy*. Na seminári sa prezentovali nové prístupy IUCN v chápaní jednotlivých typov chránených území, ktoré sú zoskupené do šiestich skupín (pomenovanie kategória sa v tomto kontexte nesprávne stotožňuje s národnými kategóriami chránených území, ktoré sú vyhlásené podľa národných právnych predpisov). Tento nový pohľad IUCN na chránené územia bude publikovaný v odbornom príspevku v súvislosti s nejednotným chápaním najmä tzv. manažmentovej kategórie IUCN II. národný park.

(6) Na seminári *Nová vízia v globálnej environmentálnej politike: zdravé životné prostredie pre ochranu biodiverzity a rozvoj ľudskej spoločnosti* sa zdôraznil postulát – zdravé prostredie, zdravá ľudská spoločnosť. Pritom termín zdravý sa vzťahuje nielen na zdravie človeka, ale aj na životaschopnosť, integritu a stabilitu prírodných systémov. Podobná problematika bola traktovaná na seminári *Zdravé parky – zdraví ľudia*. V diskusii sa prezentovali skúsenosti a úvahy o novom spôsobe zabezpečovania manažmentu chránených území.

(7) *Ako zahrnúť lokálne činnosti do programu IUCN?* – zo seminára vyplynula úloha pre národné členské organizácie IUCN vhodne aplikovať princípy globálnej stratégie IUCN na miestne a regionálne spoločensko-ekonomické podmienky. Globálna stratégia IUCN sa rozpracuje v novom programe IUCN, ktorý sa po pripomienkovaní kongresom dopracuje a rozpošle všetkým členským organizáciám IUCN.

(8) Seminár *Udržateľný rozvoj a ochrana horských krajín – kľúčová úloha IUCN* poukázal na význam horských ekosystémov pre zabezpečovanie tzv. ekosystémových služieb v prospech (benefit) ľudskej spoločnosti, ako je vodohospodársky význam horských ekosystémov, protierózny, pôdoochranný, protilávínový, klimatický, biodiverzitný a pod. Zo seminára vyplynula po-

žiadavka rozpracovať metodický postup na hodnotenie tzv. ekosystémových služieb (v našej terminológii ide o vplyvy ekosystémov na prírodné prostredie a o funkcie ekosystémov, t. j. o spôsob starostlivosti o ekosystémy za účelom zabezpečenie plnenia konkrétnej funkcie – vodohospodárskej, protieróznej, pôdoochrannej, protilávínovej, klimatickej, biodiverzitnej a pod.

(9) Na seminári *Svetové dedičstvo ako príspevok zacielený na rok 2010*, ktorý pripravila Nemecká agentúra životného prostredia, sa prezentoval pripravovaný nemecký projekt pre Svetové kultúrne a prírodné dedičstvo Nemecké prirodzené lesy. Ide o snahu pripojiť nemecké prirodzené lesy k už vyhlásenému svetovému dedičstvu Bukové pralesy Karpát. Prezentoval som skúsenosti s prípravou slovensko-ukrajinského projektu Bukové pralesy Karpát, ktorý bol v roku 2007 zapísaný na listinu WHS.

(10) Na seminári *Vízia pre Prírodu roku 2010* sa prezentovali názory na možný vývoj prírodných systémov sveta v súvislosti s klimatickými zmenami, predpokladaným vývojom najmä v oblasti demografie, boja s chudobou, potrebou pitnej vody, udržateľným využívaním lesov najmä tropickej a subtropickej oblasti, využívaním neobnoviteľných prírodných zdrojov a pod.

(11) Seminár *Stav chránených území vo svete – hodnotenie efektívnosti manažmentu* upozornil na skutočnosť, že hoci počet chránených území rozličných kategórií a skupín mierne narastá, máme málo informácií o efektívnosti starostlivosti o vyhlásené chránené územia. Aj pre slovenskú ochranu prírody vyplýva požiadavka IUCN zabezpečovať pravidelné hodnotenie efektívnosti starostlivosti (manažmentu) o chránené územia z pohľadu stratégie štátnej ochrany prírody a včas korigovať formy starostlivosti, prípadne aj plošnú rozlohu chránených území, ak v nich už zanikol predmet ochrany (v roku 2008 je akútna potreba prehodnotenia zónovania TANAP-u v súvislosti s rozvojovými aktivitami, ktoré podstatnou mierou zasiahli do integrity ekosystémov najmä v okolí Tatranskej Lomnice – Skalnatého plesa a v okolí Starého Smokovca – Hrebienka, prípadne aj v krajinnom priestore Štrbské pleso – Solisko. Skúsenosti so súčasným rozvojom športovej infraštruktúry v centrálnej časti Vysokých Tatier sú alarmujúce a požadujú opatrný prístup k plá-





novaným zámerom rozšírenia a predĺženia zjazdovky v Západných Tatrách (Spálený žľab), ktorá je plánovaná až do kosodrevinového stupňa. Príklad z výrubu kosodreviny a smrekových porastov v okolí Skalnatého plesa – Tatranskej Lomnice je viac ako výstražný.

(12) Na Pan-Európskom mítingu sa prezentovala potreba lepšieho zapojenia ekonomického aspektu do ochrany biodiverzity. Ľudská spoločnosť potrebuje vedieť, koľko stojí ochrana biodiverzity a podľa konkrétnych spoločensko-ekonomických podmienok sa rozhoduje prostredníctvom svojich zákonodarcov o tom, čo a v akej kategórii ochrany sa bude chrániť, koľko bude stať riadenie organizačných štruktúr a aký je benefit (prospech, úžitok) spoločnosti z existujúcich chránených území. Zdôraznila sa požiadavka, aby chránené územia neboli brzdou rozvoja ľudskej spoločnosti, ale aby prispievali k udržateľnému životu spoločnosti.

Po skončení rokovaní vo Fóre, nasledoval jeden voľný deň, ktorý účastníci kongresu využili na návštevu niektorých chránených území Katalánska.

Druhá časť Svetového kongresu v Barcelone – *Valné zhromaždenie členských organizácií* – na rozdiel od Fóra bola vyslovene pracovnou záležitosťou členských organizácií IUCN. Celkový počet členských organizácií v roku 2008 je 1104, z toho štátnych orgánov 84, štátnych agentúr 111, národných mimovládnych organizácií 785, prídružených členských organizácií 35 a medzinárodných mimovládnych organizácií 89. V Komisii pre výchovu a komunikáciu je evidovaných 625 individuálnych dobrovoľných členov, v Komisii pre manažment ekosystémov je 378 členov, v Komisii pre environmentálnu, ekonomickú a spoločenskú politiku je 1061 členov, v Komisii pre environmentálne právo je 533 členov, v Komisii pre chránené územia je 1300 členov a v Komisii pre prežitie druhov je 7528 členov. V sekretariáte IUCN pracuje 1033 pracovníkov v 44 krajinách sveta. Okrem ústredia vo Švajčiarsku (mestečko Gland) IUCN má 8 regionálnych úradov (v svetadieloch) a 38 pobočiek v rozličných krajinách sveta.

Hlavným zameraním Valného zhromaždenia bolo schválenie správy o činnosti prezidenta IUCN, generálnej riaditeľky IUCN, hospodárenia za roky 2004 – 2008 a plnenia odporúčaní z pred-

chádzajúceho kongresu IUCN v Bangkoku (z roku 2004). Dvojďňová živá diskusia sa venovala spresňovaniu, dopĺňovaniu a schvaľovaniu nových odporúčaní tohto kongresu.

Právo hlasovať za odporúčania a voliť nové orgány IUCN mali len tie organizácie IUCN, ktoré mali zaplatené členské za rok 2007. Zo Slovenska toto právo mali všetky tri členské organizácie IUCN: Združenie národných parkov a chránených území Slovenska, Slovenská ekologická spoločnosť pri SAV a Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky (táto organizácia však nemala na kongrese svojho zástupcu). Bývalé členské organizácie IUCN zo Slovenska – Ipelská únia Šahy a Daphne Inštitút aplikovanej ekológie Bratislava nemali zaplatené členské za uplynulých 5 rokov, a preto boli zo zoznamu členských organizácií IUCN vyškrtnuté.

Právo hlasovať na kongrese využilo 210 vládnych organizácií (ministerstvá alebo vlády štátov) a 650 mimovládnych organizácií (vrátane štátnych agentúr). Kongres schválil rámcový obsah pripravovaného programu IUCN na roky 2009 – 2012 s nosnou témou *Vytváranie udržateľnej budúcnosti*.

Na kongrese slávnostne prezentovali novú smernicu IUCN pre zaradenie chránených území do manažmentových kategórií IUCN (Guidelines for Applying Protected Area Management Categories), smernicu pre manažerov chránených území o Posvätných miestach prírody (Sacred Natural Sites. Guidelines for Protected Area Managers) a doplnenú Červenú knihu ohrozených rastlín a živočíchov.

Materiály vzťahujúce sa na rokovanie Svetového kongresu (dokumenty, odporúčania, brožúrky a pod.) sú uložené v archíve autora tohto článku.

Odborné poznatky získané z rokovaní, diskusií, preštudovaných materiálov a osobných kontaktov sa využijú jednak v koordinácii Slovenského národného komitétu IUCN a tiež ako podklad k vypracovaniu niekoľkých odborných článkov.

Autor článku vyslovuje úprimné podakovanie vedeniu Ústavu vedy a výskumu UMB Banská Bystrica za umožnenie účasti na tomto jedinečnom svetovom podujatí ochrany prírody.

prof. Ing. Ivan Vološčuk, DrSc.

Ústav vedy a výskumu UMB Banská Bystrica



Manažmentové plány (programy starostlivosti) pre chránené územia so zapojením verejnosti

Školenie, ktorého sme sa zúčastnili, sa uskutočnilo v rámci programu organizácie WWF Chránené územia pre živú planétu (Protected Areas for a Living Planet - delivering on CBD commitments), ktorého cieľom je plniť a zavádzať do praxe záväzky prijaté v Dohovore o biologickej diverzite (Convention on Biological Diversity-CBD) a zároveň i Karpatskom dohovore.

WWF s podporou Nadácie MAVÁ (Fondation pour la Protection de la Nature) vypracovali program Protected Areas for a Living Planet, aby podporili zúčastnené strany dohovoru v plnení ich PoWPA cieľov ako nástroja realizácie Dohovoru CBD.

Program práce pre chránené územia (the CBD Programme of Work on Protected Areas - PoWPA) bol prijatý vo februári 2004 na siedmej konferencii zúčastnených strán Dohovoru o biologickej diverzite a zameriava sa na ochranu biodiverzity in situ, to znamená na ochranu všetkých druhov celého sveta

ných územiach sa majú realizovať tri hlavné ciele CBD: výrazný pokles straty biodiverzity na všetkých úrovniach, redukcia chudoby a trvaloudržateľný rozvoj, a teda environmentálna stabilita.

Program Protected Areas for a Living Planet sa zameriava na podporu plnenia PoWPA cieľov prostredníctvom realizácie týchto stanovených úloh: tvorba regionálnej siete dobre spravovaných chránených území, ktoré sú trvalo udržateľne financované; efektívne zapojenie miestnych komunít do rozhodovacích procesov v chránených územiach a tvorba sociálnych a ekonomických benefitov plynúcich z chránených území a ich nasmerovanie pre prosperovanie týchto komunít. Ide o 5-ročný program (2007 - 2011), ktorý sa realizuje v jednotlivých ekoregiónoch, v prípade Slovenska sa jedná o Karpatský ekoregión. Školenie, ktoré sa uskutočnilo za technickej asistencie EUROPARCu, je krokom na ceste splniť stanovené úlohy v blízkej budúcnosti. Pretože žiadne ciele sa nedajú uskutočniť bez nadšených ľudí, ktorým sa poskytne know-how pre inšpiráciu a motiváciu.



Praktické ukazky fungovania a problémov chránených území v Anglicku, NP Yorkshire Dales. Foto: autor

na mieste ich prirodzeného výskytu. Preto cieľom PoWPA je vytvoriť a zabezpečiť fungovanie siete vybraných, dobre spravovaných a reprezentatívnych chránených území, kde bude možné všetky tieto druhy zachovať priamo v prírode. V týchto chránených

území sa majú realizovať tri hlavné ciele CBD: výrazný pokles straty biodiverzity na všetkých úrovniach, redukcia chudoby a trvaloudržateľný rozvoj, a teda environmentálna stabilita.

Území sa majú realizovať tri hlavné ciele CBD: výrazný pokles straty biodiverzity na všetkých úrovniach, redukcia chudoby a trvaloudržateľný rozvoj, a teda environmentálna stabilita.

Území sa majú realizovať tri hlavné ciele CBD: výrazný pokles straty biodiverzity na všetkých úrovniach, redukcia chudoby a trvaloudržateľný rozvoj, a teda environmentálna stabilita.





atď. V októbri sa uskutočnila študijná cesta priamo v chránených územiach Anglicka, ktorej cieľom bolo ukázať, ako teoretické vedomosti nadobudnuté v máji a júni fungujú v praxi. Táto terénna časť bola spoločná pre účastníkov z obidvoch workshopov v máji a júni. Navštívili sme dva anglické národné parky: Yorkshire Dales a Lake District a AONB (Area of Outstanding Natural Beauty – ako naše CHKO) Forest of Bowland. Školenia sa zúčastnili aj pracovníci z chránených území Poľska a Rumunska.

Spolu s dvoma kolegami z NP Slovenský raj (Jozef Kormančík) a CHKO Ponitrie (Libor Ulrych) sme sa zúčastnili workshopu na tému Príprava tvorby manažmentových plánov so zapojením verejnosti, druhého workshopu sa zúčastnila pracovníčka Správy TANAP-u (Petra Tajbošová).

Workshop Príprava programov starostlivosti so zapojením verejnosti viedli dvaja skúsení školitelia a súčasne bývalí riaditelia anglických národných parkov Ken Parker z NP Peak District a Aitken Clark z NP Broads na príkladoch prípadových štúdií z týchto území. Hlavnou myšlienkou workshopu bolo, že i keď musíme prírodu v chránenom území pred človekom chrániť, zároveň tu žijú ľudia so svojimi záujmami a potrebami, ktoré musíme rešpektovať. Teda prírodu je treba chrániť pred človekom a pre človeka zároveň.

Je ťažké aplikovať v ochrane prírody na Slovensku niečo, čo funguje v iných krajinách, či už v Anglicku, Poľsku alebo Rumunsku kvôli odlišnej legislatíve, mentalite, inštitucionálnej a organizačnej štruktúre. Práve v snahách ujednotiť postup pri zachovaní a ochrane prírody, resp. biodiverzity a o trvalo udržateľný rozvoj napriek týmto odlišnostiam medzi jednotlivými karpatskými krajinami vznikol Karpatský dohovor. Isté univerzálne princípy však fungujú kdekoľvek na svete. Takýmto univerzálnym princípom je práca s verejnosťou v chránených územiach a participácia miestnych komunít v rozhodovacích procesoch, čo sa v súčasnosti javí ako najefektívnejší nástroj ochrany prírody.

Prezentovaný anglický model tvorby manažmentového plánu v NP Broads je výsledkom spolupráce viacerých výborov a združení fungujúcich v území. Proces tvorby dokumentu vedie profesionálny tím pracovníkov z CHÚ, ktorý ustanovuje ústredie ochrany prírody. Súčasťou tohto tímu je žurnalista



Účastníci workshopu na tvorbu programu starostlivosti pre chránené územia, Brasov 2008. Foto: autor

ako nestranný účastník, ktorý plní funkciu facilitátora pri rokovaní. Zúčastňuje sa všetkých stretnutí a pripravuje správy pre rozhodovacie procesy a tvorbu materiálu. Profesionálny tím pracuje v štyroch odborných pracovných skupinách – skupina pre ochranu prírody, skupina pre ochranu krajiny, skupina pre turizmus a rekreáciu, skupina pre environmentálnu výchovu a vzdelávanie. Od pracovných skupín sa vyžaduje, aby objektívne riešili problémy príslušnej oblasti a predkladali závery a návrhy, ktoré možno implementovať v praxi. Tieto ich závery a návrhy následne posudzuje a pripomienkuje združenie zainteresovaných skupín (vlastníci a užívatelia pozemkov, komerčné firmy, NGO, priemyselné podniky, cirkevné inštitúcie, turistické agentúry a pod.). Aby prešli do finálnej podoby plánu, musí dôjsť ku konsenzu. Ak dôjde ku dohode, profesionálny tím predloží správu Výkonnému výboru, ktorý je zložený z predstaviteľov správnych orgánov územia (lokálna samospráva, okresná správa, štátna správa a pod.), a ten uskutočňuje politické rozhodnutia. Súbežne pracuje Výbor pre financovanie a zdroje na stanovení finančných nákladov a určuje zdroje financovania. Prvé zásadné body, ktoré treba definovať, sú vízia (akú podobu má mať územie o 10, 20, 30... rokov) a ciele a od týchto bodov sa odvíja tvorba výsledného materiálu. V ňom sú jasne formulované aktivity s jasným finančným rozpočtom z jasne definovaných zdrojov. V celom procese je veľmi dôležitá komunikácia, ako sa vedomosti získané z výskumu podávajú laikom a presvedčovacie taktiky. Finálny manažmentový plán je publikovaný v zrozumiteľnej verzii, ktorá je určená širokej verejnosti. Je to živý, podľa potreby



sa stále meniaci dokument, ktorý je spoločným dielom pracovníkov CHÚ a zainteresovaných skupín v území, čo je nevyhnutné pre následné fungovanie manažmentového plánu v praxi.

Pre Angličanov je dôležité mať vypracované programy starostlivosti o CHÚ, aby sa tvorba, resp. realizácia, rozvojových aktivít či územných plánov odvíjala od programu starostlivosti a nie opačne. V tomto sa im podarilo vydobiť pre tento dokument status rešpektovaného strategického dokumentu.

Každý z anglických CHÚ má tiež svoje problémy, i keď iného charakteru, ako je to u nás. Ako sme mali možnosť vidieť na terénnej exkurzii ochrana prírody tu pracuje skôr v ponímaní ochra-

ruchu v navštívených chránených územiach, je príkladná. Trvalo udržateľné zdroje energie, šetrenie energie a surovín a recykláciu odpadu je u nich každodenná samozrejmosť. Trendom je tiež minimalizácia používania automobilov v území, riešia to vytváraním služieb, napr. vzájomne prepojených požičovní bicyklov či vytváraním nakoncentrovaných atrakcií, takže nie je potrebné sa presúvať. V jednom ubytovacom zariadení mal majiteľ na stene v ráme zoznam desatora aktivít, ktoré sa dajú vykonávať na danom mieste a v okolí bez auta. V AONB Forest of Bowland v mestečku Chipping tvoria miestni podnikatelia prepojenú sieť, pomáhajú si navzájom a robia si reklamu. Sú hrdí na to, že podporujú lokálne produkty a nie len to, čo je najlacnejšie. Navštívili sme súkromného podnikateľa, ktorý poskytuje ubytovanie a rozširuje kapacitu. Interiér zariadenia nábytkom a doplnkami len z Anglicka, najviac bol pyšný na tie kusy, ktoré priviezol z miesta výroby z najmenej vzdialenosti. Rovnako hostí stravuje potravinami vypestovanými lokálne alebo maximálne v Anglicku.

Páčila sa mi myšlienka začlenenia informačného centra AONB Forest of Bowland v budove mestského úradu. Koľko spustených priestorov v obecných úradoch v našich CHÚ je nevyužitých? Načo stavať nové a nákladné miliónové budovy pre infocentrá z eurofondov?

K moderým trendom v ochrane prírody, s ktorými sme sa v Anglicku stretli, okrem participácie občanov na príprave plánov ochrany územia a ich implementácii patrí tiež certifikácia v turizme, ktorá oceňuje integráciu ochrany prírody a turizmu pri ekonomickej podpore miestnych obyvateľov a certifikácia lesov.

V Anglicku sa to tiež nepodarilo zo dňa na deň, trvalo to desaťročia, postupovalo sa malými krôčikmi. Stále to nie je jednoduché, ide o nekonečný príbeh. Dôležité je vôbec začať, niekedy menej je viac. Napríklad začať od seba a budovať si vzťah a dôveru u bežných ľudí, lesníkov, poľovníkov, starostov obcí, predsedov urbariátov atď., vybudovať si obraz spoľahlivého partnera. A raz príde čas, kedy tieto dobré vzťahy využijeme. Efektívna komunikácia – to je naša hlavná výzva, kde máme aktuálny priestor realizovať sa.

**Mgr. Zuzana Bartušová
S-NP Poloniny, Stakčín**



*Ukážka práce s verejnosťou formou interaktívnej hry v návštevnom centre NP Lake District
Foto: Cosmin Botez, Rumunsko*

ny krajiny a typického krajinného rázu. Keďže v Anglicku žije viac oviec ako ľudí, ochrana prírody rieši hlavne problém s nadmerným spásaním pasienkov, ktoré prekračuje ich ekologickú únosnosť a ohrozuje biodiverzitu na lúkach. Riešením sú motívacia a zaujímavé dotácie chovateľom, ktorí pasú menej intenzívne. Dotácie sú pre bežných ľudí tak zaujímavé, že napr. NP Yorkshire Dales plánuje v blízkej budúcnosti rozšíriť svoje hranice, a preto chcú mať ľudia svoje pozemky v území NP, lebo sa im to oplatí.

K typickému obrazu anglických sídiel v NP, ktoré sme navštívili, patria kamenné budovy a domčeky v jednotnom pôvodnom nadčasovom architektonickom štýle. Ľuďom architektonický štýl aj súkromných domov nariaďuje zákon, pričom dôvodom je zachovanie kultúrneho dedičstva predkov. Akceptovanie tejto direktívy je tiež výsledkom efektívnej a neustálej komunikácie s ľuďmi

Uvedomelosť ľudí, ktorí pracujú v cestovnom





Príspevky uverejnené v tejto rubrike predstavujú subjektívny názor prispievateľov na dianie v ochrane prírody a krajiny na Slovensku. V záujme plurality názorov uverejňujeme aj príspevky, ktoré nie sú vždy zhodné s názormi redakčnej rady.

Daniele naďalej poškodzujú chránené územia

Daniel škvritný (*Dama dama*), nepôvodný druh pochádzajúci z Mediteránu, sa u nás niekoľko storočí choval a chová hlavne v zverniciach. Tu spôsoboval len toľko škôd, koľko mu dovolil človek. Až v minulom storočí bol tento introdukovaný druh vypustený aj do voľnej prírody, kde je oveľa ťažšie kontrolovať jeho čiastkové populácie v jednotlivých regiónoch a taktiež škody na poľnohospodárskych kultúrach, lesoch, prípadne niektorých druhoch našej kveteny.

O tom, že tieto škody nie sú len laickým výmyslom, ale objektívnou realitou, svedčia aj výsledky našich popredných odborníkov na poľnú zver (HELL, SLAMEČKA, GAŠPARÍK, 2006). Podľa nich i zdravého sedliackeho rozumu je hlavnou príčinou tohto neutešeného stavu nedostatočný plán lovu, ktorý sa u tejto zveri už viac rokov neplní ani na 80 %. Našťastie bola danielia zver vypustená do voľnej prírody len v niektorých regiónoch s prijateľnou klímou, nakoľko ide o relatívne teplomilný druh. Uvedení odborníci navrhujú prijať viacero konkrétnych opatrení, ktoré by zabránili pokračujúcej populačnej explózii tejto raticovej zveri, pričom nevyklučujú ani jej radikálnu redukciu odstrelom. Stav danieliej zveri by sa mali znížiť predovšetkým vo voľných poľných revíroch nachádzajúcich sa mimo schválených danielích

poľných lokalít.

Podľa viacročného monitoringu danielov boli na našom území vytipované ako najviac prezverené aj niektoré danielie lokality na západnom Slovensku, medzi nimi aj danielia poľná lokalita D4 Skalica (26 273 ha), ktorá zasahuje do CHKO Biele Karpaty. V rámci nej napríklad len v poľnom revíri Raková (4 468 ha) chovajú poľníci namiesto normovaného stavu 35 kusov v skutočnosti 800 danielov (ŠEBO, 2009). A slovo chov tu znamená naozaj chov, veď za rok tomuto stádu ponúknu 25 vagónov repy, 800 q sena a 600 q jadrového krmiva. Pri každoročných opakovaných návštevách najzápadnejšej časti územia spravovaného naším pracoviskom si všímame aj pokračujúci devastujúci vplyv danielov na tunajšiu prírodu. Okrem škôd, ktoré spôsobujú viac než stokusové stáda na poľnohospodárskych plodinách, nás viac zaujíma negatívny vplyv tejto zveri na lesné a lúčne spoločenstvá (MÁJSKY, 2006). V tunajších listnatých lesoch takmer nemožno nájsť semenáčik, taktiež z nich výrazne ubudli bôbovité rastliny a niektoré druhy tráv. Rovnako selektívne pôsobí pastva tohto bylinožravca aj na zloženie lúčnych porastov, z ktorých začali výrazne miznúť aj niektoré vzácne, ohrozené a chránené druhy rastlín. Pre svoju nápadnosť sme si tento trend všimli



Záhorácke safari – stádo danielov pri Koválove



najprv u lalie cibulkonosnej (*Lilium bulbiferum*). Chýba nám však podrobnejší monitoring tejto rastliny, ktorý by sa zrejme zišiel aj v prípade niektorých ďalších druhov, ktoré chutia danielom. Konkrétne možno spomenúť napríklad bežný druh - túžobník obyčajný (*Filipendula vulgaris*), ktorého súkvetia táto zver s obľubou spása. Na prvý pohľad nevzniká tomuto druhu žiadna ujma, veľmi vážne je ale poškodzovaná miestna populácia perlovca dvojradového (*Brenthis hecatae*). Húsenice tohto ohrozeného druhu motýľa, ktorý patrí aj medzi druhy národného významu, sú totiž potravne viazané práve na súkvetia túžobníka.

Nepriaznivo sa vyvíjajúca situácia populácií lalie cibulkonosnej v niektorých chránených územiach v oblasti Vrbovíc spôsobila, že sme pokusne oplotili niekoľko trsov tohto druhu v prírodnej pamiatke Bučkova jama. Čiastkové výsledky naznačujú, že to asi nebude správna cesta pri ochrane lalie, resp. iných druhov rastlín, a v konečnom dôsledku ani celého lúčneho spoločenstva. Jediné správne riešenie je nutné hľadať v znížení populačnej hustoty danielovej zveri. Myslím si, a nie som sám, že situácia, keď na Slovensku jarný kmeňový stav (JKS) tejto zveri prevyšuje normovaný kmeňový stav (NKS) dvojnásobne, nie je únosný. Stáda danielov, pripomínajúce miestami africké safari, môžu byť síce pôsobivé z pohľadu laickej verejnosti, no treba si uvedomiť aj tú skutočnosť, že na afrických savanách žijú aj levy a gepardy, kým u nás tohto kopytníka neohrozuje prakticky žiadny predátor. Brať na zodpovednosť síce môžeme aj radových poľovníkov, resp. poľovnícke združenia hospodáriace v revíroch s premnoženou danielou zverou, nepriaznivú situáciu ale mali a majú v rukách predovšetkým regionálni funkcionári Slovenského poľovníckeho zväzu, ako aj pracovníci dotknutých lesných úradov. Nemyslím si, že by z dôvodu neschopnosti občianskeho združenia (SPZ), ktoré svojvoľne nerešpektuje závery Lesníckeho výskumného ústavu vo Zvolene i schválené



Daniel škrvňitý patrí k nepôvodným druhom našej zveri

plány lovu danielovej zveri, mali užívatelia poľnohospodárskej i lesnej pôdy, ako aj orgány a organizácie zabezpečujúce ochranu prírody, naďalej beztriestne znášať uvedený stav, ktorý je prejavom neschopnosti, ba až arogancie. Veď ako inak nazvať konštatovanie Jána Flamíka, že poplatkový odstrel danielov v poľovnom revíri Raková prináša dostatok financií na úhradu škôd (len poľnohospodárom) i zabezpečenie krmiva pre zver (ŠEBO, 2009). Je smutné, že kompetentné zložky štátnej správy napriek poskytnutým podkladom (sú v archíve S-CHKO Biele Karpaty) zatiaľ neboli (aspoň v oblasti Skalice) ochotné urobiť adekvátne kroky, ktoré by zvrátili uvedený nepriaznivý stav. Som toho názoru, že situácia sa vyhrčila natoľko, že najviac prezverené revíry by mali byť súčasným užívateľom odobraté a zverené do rúk schopnejším poľovníkom.

Literatúra:

- HELL, P., SLAMEČKA, J., GAŠPARÍK, J., 2006: Za hlasom lopatára. Zamyslenie pred danielou rujou. Poľovníctvo a rybárstvo, 58 (10): s. 8-9.
MÁJSKY, J., 2006: Ako ďalej s premnoženými danielmi? Poľovníctvo a rybárstvo, 58 (12): s. 9.
ŠEBO, M., 2009: V kraji kapitálnych lopatárov. Poľovníctvo a rybárstvo, 61 (3): s. 31-33.

**Text a foto: RNDr. Jozef Májsky
S-CHKO Biele Karpaty**





Kosené prídometné trávniky, alebo prečo miznú (nielen) motýle z intravilánov

Dvory a sady pri domoch na dedinách, ale aj v menších mestských sídlach bývali porastené pomerne pestrou vegetáciou. Sady s podrastom ovsíkových lúk s výskytom pakostu lúčneho nebývali zriedkavosťou, rovnako ako čiastočne ruderálne plochy s množstvom kvitnúcich hluchavkovitých a mrkvovitých rastlín. Hydinové dvory bývali porastené stavikvom vtáčím, kamilkami, jablčníkom, srdcovníkom i železníkom či slezom nebadaným. Všetky tieto rastliny poskytovali nektár početným druhom samotárskych včiel, čmelov, kutaviek, zlateniek, hrabaviek a čo si laik najskôr všimol, boli základom výskytu početných populácií denných i nočných motýľov.

V intravilánoch sa bežne vyskytovala babočka admirálska, pávoooká, žihlavová, zubatokrídla, ale aj perlovec malý, vidlochvost feniklový, ovocný, modráčik datelinový, najmenší, ale aj bielopásy, z nočných motýľov lyšaj pupencový, vrbkový, vrbicový, mora pivničná, piadivka bazová, vzácne i egrešová, podobníky i stužkovce.

V súčasnosti napodobňujú západný štýl nielen mestskí, ale aj dedinskí majitelia usadlostí a uctievanou modlou sa im stal každotýždne kosený hustý, podľa možnosti jednodruhový (najčastejšie mätonohový) trávnik, v ktorom sa sem tam objaví nejaká sedmokráska či datelina plazivá. Nuž, ako sa už v Ríme hovorilo „de gustibus non disputando“ alebo ako hovorím ja, niekomu sa môže páčiť aj hrdzavý plech. O estetike tu preto nejdem diskutovať, ale z ekologického hľadiska ide o jednoznačné nivočenie prírody, lebo na takto ošetrovaných trávnikoch majú ťažkosť prežiť aj mravce či pavúky, nieto ešte motýle, včely, čmele... A pritom by práve intravilány mohli byť pre mnohé druhy významnými refúgiami – útočiskami či nášlapnými kameňmi medzi zachovalými biotopmi. Povedzme, že je dosť obtiažne predpokladať návrat pestrých trávnych spoločenstiev na polia a či polia na trávu, čo sú vlastne intenzívne lúky a pasienky kosené viackrát do roka, hnojené, chemizované. Pre efektívnu výrobu potravín sa jednoducho zatiaľ vyplatia naozaj veľkovýrobné, intenzívne metódy hospodárenia. Ale nakrátko strihané trávniky v intravilánoch nemajú žiadne racionálne či ekonomické odôvodnenie, naopak, ich údržba je neekonomická, ide o zbytočné plytvanie energiou aj biomasou, lebo táto ide podvrvená väčšinou na skládky či do kompostov. A pritom je pestrý mnohodruhový

trávnik zaručene krajší ako monotónny zelený koberec. A jeho majiteľ sa môže tešiť aj z prepestrého živočíšneho sveta, najmä ak v susedstve trávniku sú staré múry hospodárskych budov, staré stromy či iné staré drevo, v ktorom mnohé druhy hmyzu hniezdia. Už od skorých jari navštevujú kvety samotárske včely peliarky a prezimované čmelie samičky – zakladateľky hniezd i prezimované dospelce denných motýľov, napríklad babočiek. Toto si všimli už aj viacerí pestovatelia semien pre záhradkárov a na trhu dostať už nielen monotónne trávne zmesi pre intenzívne strihané trávniky, ale naopak lúčne pestré zmesi pre rôzne typy pôd. Kto ich použije vo svojej záhradke či na dvore, bude sa môcť tešiť nielen z pestrej palety kvetov, ale aj bohatého sveta hmyzu po celú vegetačnú sezónu. A môže rovno na svojom dvore obdivovať podivuhodné vzťahy medzi samotárskymi včelami a nádhernými parazitickými zlatenkami, pri troche šťastia i útok lumka na húsenicu babočky či vidlochvosta.

Zároveň získa pre svoju záhradu pestrú paletu opeľovačov a regulátorov škodlivých druhov hmyzu, lebo aj lumky, chalcidky, lumčičky i lienky či zlatoočky sa hojnešie vyskytujú tam, kde majú dostatok nektáru a úkrytov.

Aj z tohto dôvodu nie je vhodné mať celý pozemok ako zo škatuľky, ale ponechať miesto aj nejakej prhlave pri plote či bazovému kriku, stavikvu vtáčiu na okraji chodníka či slez na spelačom dvore. Príliš vyumelkovaný intravilán je skrátka na druhy chudobný, neprívetivý a naopak, dáva šancu na výbuchy populačnej hustoty rôznym škodcom, čo zasa len vyvolá ďalšie používanie chemikálií.

Skrátka: zotrúvanie na predstave vyžehleného intravilánu s akurátne postrihanými trávnikmi a vyhrabanými chodníkmi je prejavom ekologickej ignorancie.

RNDr. Pavel Deván, CSc.
S-CHKO Biele Karpaty



Zákon EIA – trójsky kôň za našimi hradbami

Zákon NR SR č. 24/2006 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie (ďalej zákon EIA), tak ako aj jeho predchodca z roku 1994, má predovšetkým za úlohu zhodnotiť vplyvy investičných zámerov na životné prostredie a znemožniť realizáciu tých, ktoré by ho poškodzovali. Ďalšou úlohou zákona je pomocou navrhnutých opatrení minimalizovať prípadné negatívne vplyvy a monitorovať situáciu počas, prípadne aj po realizácii investície. Počas niekoľkých rokov platnosti zákona sme sa snáď všetci stretli so štúdiami vypracovanými v zmysle tohto zákona. Ich úroveň je rozličná. Niektoré sú stručnými opismi situácie s nízkou výpovednou hodnotou, iné sú zasa bezdôvodne dlhými prepismi celých statí vysokoškolských skript, zákonov alebo iných odborných materiálov. Často sú zbytočne charakterizované územia rozsiahlych regiónov, ale nájdu sa aj skutočne kvalitné štúdie a zámery, ktoré dostatočne podrobne (ale pritom nie zbytočne obširne) analyzujú zámer výstavby a jeho vplyvy.

Aký je teda výsledok uplatňovania zákona v praxi? Žiaľ, smutný. K 1. 12. 2008 bolo v zmysle zákona EIA posúdených 4177 zámerov (www.enviroportal.sk). Pri zbežnom prehlade sa mi nepodarilo nájsť ani jeden posudok, ktorý by investičný zámer zamietol. Ak máte dostatočne silný žalúdok, tak zistíte, že akýkoľvek priemyselný park, dopravný koridor, nákupné stredisko či ťažba čohokoľvek, kdekoľvek má pozitívny vplyv a je dobré ho realizovať. Podľa môjho názoru sú dve hlavné príčiny takéhoto stavu.

Prvou príčinou je to, že štúdiu o vplyvoch si objednáva samotný investor, čo predznamenáva smerovanie a výsledok hodnotenia. Nečudo, že negatívne vplyvy sú potom marginalizované, zatiaľ čo význam pozitívnych vplyvov je nadhodnocovaný. Druhou príčinou je fakt, že pri hodnotení vplyvov sa miešajú jablká s hruškami. Na jednej strane sa hodnotí vplyv na prírodné prostredie (jablká), ale na druhej strane aj vplyvy socio-ekonomické (hrušky), pod ktoré sa uvádzajú aj absurdnosti typu úroveň technického riešenia, vplyv na realizáciu Kjótskeho protokolu, splnenie požiadaviek EÚ v zavádzaní obnoviteľných zdrojov energie.

Nemožno sa potom čudovať, že po patričnom bodovom ohodnotení vyjde pri hodnotení ten „správny“ výsledok. Jeden príklad za všetky. Vyhodnotenie výstavby veterného parku s 20 veternými turbínami s priemerom vrtule 100 metrov a celkovou výškou turbíny 150 metrov bolo posúdené nasledovne:

Suma enviromentálnych vplyvov, kde medzinými boli vyhodnotené vplyvy na scenériu -1, na faunu -2, na ovzdušie krátkodobý -1, na ovzdušie dlhodobý +3!. Celkové bodové ohodnotenie je -5. Suma technických a technologických vplyvov je súčtom úrovne technického riešenia +4, produkcie elektrickej energie +3 a hluku -1. Celkové bodové ohodnotenie je +6. Suma socioekonomických vplyvov, kde figuruje napríklad vplyv na miestnu ekonomiku +2, vplyv na zamestnanosť +1, ale vplyv na cestovný ruch už len 0. Celkové bodové ohodnotenie je +4. Celkový súčet hodnotení jednotlivých skupín vplyvov (jablká a hrušky) je oproti nulovému variantu $-5+6+4=+5$, teda jasne v prospech výstavby.

Určite by sa dalo nájsť ešte veľa rozporuplnejších príkladov. Myslím si, že aj táto ukážka dostatočne charakterizuje nelogickosť takéhoto miešania jablák a hrušiek. Následné návrhy opatrení na zníženie negatívnych vplyvov a návrhy monitoringu, ktoré sú povinnou súčasťou hodnotenia zámeru, sú podľa mňa už len chytaním zajaca za chvost. Nemožno sa potom čudovať, že v súčasnosti platný zákon EIA zabezpečuje prácu niektorým s. r. o., ktoré vypracúvajú správy o hodnotení vplyvov, ale nezabezpečuje zvýšenú ochranu životného prostredia. Tento zákon už dlhodobo pôsobí naopak ako trójsky kôň venovaný ochrane prírody, v jeho intenciách vypracovaný posudok sa totiž stáva v rukách investorov silným argumentom proti nášmu prípadnému nesúhlasnému stanovisku. Myslím si, že dozrel čas povedať, kráľ je nahý!

Hore uvedené úvahy ma dovedli k nápadu zhodnotiť zákon EIA podľa samého seba, teda podľa zákona EIA. Výsledkom je nasledujúci „pofejtón“ na zamyslenie.





Zákon NR SR č. 24/2006 o posudzovaní vplyvu na životné prostredie (EIA) bol prijatý 14. decembra 2005. Jeho úlohou je zastaviť realizáciu investícií, ktoré negatívne zasiahnu do životného prostredia ľudí. Jeho prijatím sa dosiahne nasledujúci výsledok:

- k 1. 12. 2008 bude vyrobených 4177 posudkov o vplyve (Enviroportál, MŽP 2008), počet posudkov, vďaka ktorým dôjde k zastaveniu investície, 0 až počet prstov na jednej ruke.

Vplyv zákona na prírodné prostredie.

Rozsah posudkov sa pohybuje prevažne v rozmedzí 60 - 120 strán a vo viacerých paré (cca 3). To znamená, že bolo spotrebovaných 4177 x 3 x 90 (priemerný rozsah) = 1 127 790 strán papiera. Intenzita vplyvu -1 malý.

Vplyv socioekonomický.

Vďaka potrebe vypracovať tisíce posudkov sa podarí tvorivo vstúpiť do praxe desiatkam absolventov módnych environmentálnych odborov, ktoré sa už vyskytujú a chfília absolventov na kaž-

dej fakulte VŠ na Slovensku. Intenzita vplyvu +4 veľmi významný.

Hodnotenie vplyvov.

- vplyvy na prírodné prostredie: -1 nevýznamne malý, nulový variant 0 bez vplyvu

- vplyvy socio-ekonomické: +4 veľmi významný, nulový variant 0 bez vplyvu

- celkový vplyv: +3 významný, nulový variant 0 bez vplyvu

Opatrenia.

K zníženiu negatívneho vplyvu na prírodné prostredie treba používať papier vyrobený z porastov nevhodného drevinového zloženia, prípadne z veterných kalamít a porastov zasiahnutých lykožrútom.

Oproti nulovému variantu (neexistencia zákona) dôjde k pozitívnemu vplyvu na životné prostredie, preto navrhujem zákon NR SR č. 24/2006 o vplyve na ŽP (EIA) zachovať.

Mgr. Matúš Ďurček
S-CHKO Biele Karpaty

Antropogénne vplyvy na vývoj krajiny maloplošných chránených území (na príklade Ipelškej kotliny)

Pavel Hronček: Antropogénne vplyvy na vývoj krajiny maloplošných chránených území (na príklade Ipelškej kotliny)

Vydal: Ústav vedy a výskumu Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici 2008, 136 strán

Práca v rozsahu 136 strán je okrem úvodu a prehľadu využitej odbornej literatúry rozčlenená do 6 častí: Cieľ a metodika práce, Doterajší stav výskumu, Ochrana prírody a krajiny na Slovensku (náčrt histórie ochrany prírody, súčasné slovenské a európske právne predpisy ochrany prírody), Ipelská kotlina (vymedzenie a stručná geografická charakteristika), ťažisková časť Maloplošné chránené územia (MCHÚ) v Ipelškej kotline (poloha a vymedzenie, stručná geografická charakteristika, vznik a vývoj súčasnej krajiny v priestore MCHÚ) Záver a diskusia - odporúčania pre prax.

Autor už v úvode svojej práce poukazuje na antropogénne zmeny skúmanej krajiny takto: „Krajina Ipelškej kotliny sa v priebehu niekoľkých

storočí prítomnosťou a činnosťou človeka zmenila. Z pôvodnej močiarnej krajiny na nive a xerotermej lesostepnej krajiny na prilahlých svahoch sa v priestore stredného Poipia zachovali len fragmenty. Najcennejšie „kvázi“ prirodzené lokality sú v súčasnosti chránené ako maloplošné chránené územia“.

Sústava MCHÚ v okrese Veľký Krtíš vrátane Ipelškej kotliny vznikla prakticky až na prelome 20. a 21. storočia, teda najneskôr v porovnaní s ostatnými okresmi stredného Slovenska. Zapríčinené to bolo práve absenciou pôvodnej krajinej štruktúry a problémami s vyhľadávaním vhodných sekundárnych biotopov, ktoré sa svojím charakterom čo najviac približujú pôvodnej krajine.



Cieľom práce bolo dokázať, že aj súčasná krajina MCHÚ v Ipelskej kotline je antropogénne podmienená a musí byť preto vzhľadom na zachovanie predmetu ochrany aj primerane udržiavaná. Pre každé z 8 chránených území nachádzajúcich sa v Ipelskej kotline (prírodné rezervácie Ryžovisko, Ipelské hony, Seleštianska stráň, Kiarovský močiar, Hradište a Dedinská hora, chránený areál Cerínsky potok a prírodná pamiatka jaskyňa Pecna) je pojednané o vzniku a vývoji súčasnej krajiny. Autor vychádzal z analýzy a syntézy odbornej literatúry, kamerálnych podkladov a expertíz, vlastných výskumov trvajúcich od roku 2003 a zo zaujímavej metódy analýzy historických máp. Ako dôležitý zdroj informácií na hodnotenie antropogénnych vplyvov na krajinu boli využité mapy z prvého vojenského mapovania (tzv. jozefského) z rokov 1782 – 1785 v mierke 1:28 800, druhého vojenského mapovania (tzv. Františkovo) z roku 1854 v mierke 1:28 000, komasačné a katastrálne mapy zo 60. a 70. rokov 19. storočia a mapy tretieho vojenského mapovania z roku 1882, reambulované v roku 1934 v mierke 1:25 000, na ktoré nadväzujú základné (topografické) mapy SR a vojenské topografické mapy v mierke 1:10 000 a 1:25 000, reambulované v rôznych obdobiach druhej polovice 20. storočia.

Výsledky hodnotenia vývoja krajiny v priestore MCHÚ Ipelskej kotliny a v ich okolí jednoznačne poukazujú na antropogénne ovplyvňovanie v dôsledku hospodárskeho využitia od najstarších dôb cez neskoršie zmeny až po súčasnosť (odlesňovanie, poľnohospodárske využitie – lúky, pasienky, orná pôda, vinohrady, zmeny vodného režimu – odvodňovanie, zavodňovanie, úpravy tokov, osídlenie, komunikácie a pod.). Prechod z intenzívneho na extenzívny spôsob využívania územia umožnil miestami postupné vyformovanie sekundárnych biotopov s typickou rastlinnou a živočíšnou zložkou do stavu blízkeho k pô-

vodnej – prirodzenej krajine stredného Poiplia. Z tohto dôvodu autor nenamieta voči pretrvávaniu územnej ochrany hodnotenej sústavy MCHÚ v Ipelskej kotline, a to aj napriek ich nepôvodnosti. Okrem uvedených MCHÚ sa v Ipelskej kotline nachádza síce navrhnutá, ale nevyhlásená Chránená krajinná oblasť Poiplie (410,87 ha), ktorá sa stala od roku 1998 ramsarskou lokalitou. Na zaujímavosť a vzácnosť prírody Ipelskej kotliny aj v podmienkach jej dlhodobého antropogénneho ovplyvnenia poukazuje návrh na vyhlásenie ochrany 6 území európskeho významu (Ipelské hony, Cúdenický močiar, Seleštianska stráň, Kiarovský močiar, Dedinská hora a Poiplie).

V záverečnej časti práce autor uvádza niekoľko praktických odporúčaní pre každé MCHÚ v Ipelskej kotline. Vzhľadom na skutočnosť, že súčasná kategória ochrany prírodných rezervácií Ryžovisko, Ipelské hony, Seleštianska stráň, Kiarovský močiar a Hradište nevyhovuje definícii prírodnej rezervácie, odporúča ich preradenie do vyhovujúcej kategórie chráneného areálu, v ktorej variabilita stupňa ochrany umožňuje zabezpečiť príslušný ochranný režim vrátane manažovania ich vývoja. Jedine prírodná rezervácia Dedinská hora sa zachovala v stave „...minimálne pozmenenom človekom ako



relikt „kvázi“ pôvodnej – prirodzenej xerothermnej skalnej lesostepnej krajiny stredného Poiplia“ a vyhovuje súčasnému zaradeniu v zmysle definície prírodnej rezervácie. Pre všetky chránené územia Ipelskej kotliny sú nevyhnutné aktívne manažmentové opatrenia na usmerňovanie ich ďalšieho vývoja s ohľadom na zachovanie predmetu ochrany.

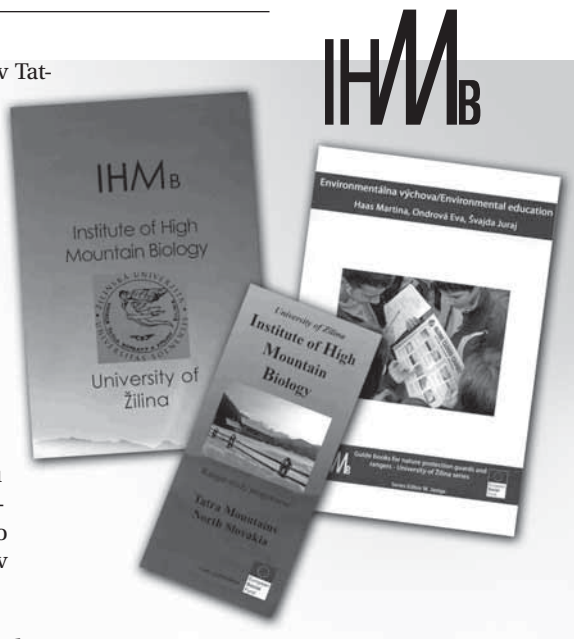
Práca Pavla Hrončeka Antropogénne vplyvy na vývoj krajiny maloplošných chránených území (na príklade Ipelskej kotliny) je hodnotným prínosom nielen pre vedu, ale aj pre štátnu ochranu prírody.

Ing. Július Burkovský



Nové knihy pre strážcov

Výskumný ústav vysokohorskej biológie v Tatranskej Javorine s podporou Európskeho sociálneho fondu v týchto dňoch dokončil tlač série sylabov a učebných materiálov v slovensko-anglickej mutácii pre študentov bakalárskeho študijného odboru stráž prírody. Pripravené boli sylaby z predmetov základy horolezectva, botanika, počítače a internet, jazdectvo, ekológia, environmentálna výchova, environmentálny monitoring, molekulárna ekológia, stráž prírody, pastierstvo, skialpinizmus a zoológia. Súčasťou vydania je aj informačná brožúra o činnosti výskumného ústavu a študijnom programe. Cieľom projektu je príprava absolventov pre oblasť ochrany prírody (profesionálni strážcovia), ako aj zvýšenie kvalifikácie súčasných strážcov v širšom stredoeurópskom regióne.



Ing. Juraj Švajda, PhD.

Centenárrium akademika Josefa Kratochvíla (1909 – 1992)

Pri príležitosti stého výročia nedožitých narodenín akademika Josefa Kratochvíla, popredného predstaviteľa československej zoológie minulého storočia, pripomenieme jeho zásluhy aplikovateľné aj v ochrane prírody, najmä z uhla pohľadu zameraného na poznávanie fauny cicavcov Slovenska.

Josef Kratochvíl, rodák z Lhoty - Kúsky (6. 1. 1909), absolvent Masarykovej univerzity v Brne, bol od roku 1945 profesorom zoológie



na Vysoké škole zemédskej, najprv v odbore entomológ, neskôr vertebratológ. V časoch totality bol síce poplatný danej dobe, svoju kariéru však budoval cielene a energicky. V roku 1956 bol menovaný za člena korešpondenta ČSAV, v roku 1972 sa stal akademikom i členom predstavenstva ČSAV. V roku 1954 založil v Brne Laboratoř pro výzkum obratlovců, z ktorého neskôr vznikol Ústav pro výzkum obratlovců, ktorý predstavoval špeciálne pracovisko s celoštátnou pôsobnosťou. Zásluhou J. Kra-



tochvíla bolo, že sústredil okolo seba činorodý kolektív zoológov, ktorým velil až do roku 1976, keď jeho funkciu riaditeľa prebral akademik V. Baruš. J. Kratochvíl ďalej neúnavne pracoval na svojom ústave na Květnéj ulici č. 8, ktorý sa stal od roku 1987 súčasťou integrovaného Ústavu systematickej a ekologickej biológie ČSAV (od roku 1998 opäť Ústav biológie obratlovců AVČR), najmä na príprave monografie o faune cicavcov ČSSR, ktorú však už nestihol dokončiť. Zomrel dňa 17. 2. 1992 vo veku 83 rokov v Brne.

Jedným z cieľov Kratochvílom založeného ústavu bolo uskutočniť základný biocenologický výskum vertebratofauny horských ekosystémov Západných Karpát, predovšetkým Liptovských a Vysokých Tatier. Výsledky teriologických výjazdov a expedícií, predovšetkým do veľkoplošných chránených území, môžeme odsledovať v literárnom odkaze J. Kratochvíla a jeho spolupracovníkov, ktorý je úctyhodný čo do počtu, rozsahu, obsahu a rozmanitosti, bez štúdia ktorých sa žiaden adept súčasnej mammalógie nezaobíde. Z tematiky zemných cicavcov možno spomenúť úchytkom niektoré klasické práce typu malých monografií, akým je napr. Hraboš severní, relikť zvířeny z doby ledové (Práce brněnské základny ČSAV, 27:22-72, 1955); Hraboš sněžní tatranský (dtto, 28:1-39, 1956); *Pitymys* Arten aus der Hohen Tatra (Přírodovědecké práce ústavů ČSAV v Brně, 4/12/: 1-63, 1970); Svišť horský tatranský, nová subspecies (Zoologické listy, 10:289-304, 1961) alebo Die Sukzesion des Kleinen Erdsäugetierte in einem Bergwald Sorbeto - Piceetum (spoluautor J. Gaisler in: Zoologické listy, 16:301-324, 1967) a ďalšie.

Popri výskumných aktivitách vynikali aj Kratochvílove pedagogické a organizačné schopnosti. V šesťdesiatych rokoch koordinoval z poverenia IUCN medzinárodný výskum rysa. Hodno spomenúť založenie odborného časopisu pre praktickú zoológiu, štvrtročník Zoologické listy, ktoré pod názvom Folia Zoologica doposiaľ vychádzajú a medzi karentovanými majú dobrý zahraničný ohlas. Zaslúžil sa tiež o brilantné usporiadanie Teriologického sympózia o metódach výskumu cicavcov v roku 1960, ako aj II. medzinárodného teriologického kongresu (II. ITC), ktorý sa konal v roku 1978 taktiež v Brne.

J. Kratochvíl opísal množstvo (134) pre vedu nových taxónov, zväčša bezstavovcov. Pokiaľ ide o cicavce, boli to: *Pitymys tatricus* n. sp. 1952; *Apodemus microps* n. sp. (spolu s B. Rosickým), 1952; *Sorex alpinus tatricus* n. ssp. (taktiež s B. Rosickým), 1952; *Marmota marmota latirostris* n. ssp. 1961. Zoznam taxónov venovaných počte J. Kratochvíla obsahuje vyše päťdesiat položiek vrátane jedného cicavca: *Talpa europaea kratochvílii* n. ssp., ktorého autorom je I. Grulich.

Pracovníci Ústavu pro výzkum obratlovců v Brne na čele s akademikom J. Kratochvílom svojimi pracovnými výsledkami podstatne zasiahli aj do slovenskej zoológie a priaznivo ovplyvnili jej rozvoj. Generácie jednotlivcov i pracovných tímov sú toho dokladom. Pretože s rozvojom zoológie úzko súvisela aj ochrana fauny, nemožno J. Kratochvílovi uprieť zásluhy aj v tomto smere, veď takmer všetky ním opísané taxóny cicavcov zo Slovenska sú dodnes zaradené medzi druhy s najvyššou kategóriou ochrany a v problematike zachovania fauny predstavujú objekty trvalého záujmu. Kratochvílov osobný prístup k slovenským zoológom sme charakterizovali už pred štyridsiatimi rokmi pri jeho šesťdesiatinách na stránkach časopisu Ochrana fauny (3:41-42, 1969) takto: „My, mladšia generácia zoológov a ochranárov, hoci sme niekedy nesúhlasili s nekonvenčnou formou Kratochvílovej otvorenej kritiky, si úprimne ceníme skutočnosť, že sme sa u jubilanta vždy stretávali so živým záujmom o našu problematiku a on si vždy vedel nájsť čas na diskusiu alebo na rýchlu písomnú odpoveď, čo u vedeckých pracovníkov jeho formátu nebýva zvykom“.

Posledné naše pracovné stretnutie s akademikom J. Kratochvílom na pôde Slovenska sa uskutočnilo v Banskej Bystrici pri príležitosti seminára o introdukovaných populáciách kamzíka vrchovského (29. - 30. 9. 1981). Seminár vyústil do záveru vykonať postupný útlm kamzíkov alpskej proveniencie, ktoré boli neuvážene vysadené z titulu „zazverovania“ vo Veľkej Fatre (1955) a v Slovenskom raji (1963) v prospech genetickej čistej autochtónnej rasy *Rupicapra rupicapra tatica*, introdukcia ktorej do centrálnej časti Nízkych Tatier bola úspešne zavŕšená v rokoch 1969 - 1970. Sám J. Kratochvíl sa vyjadril o tom-





to počine pochvalne a kvalifikoval ho ako „jeden z veľkých činů ochrany prírody“.

Na záver môžeme konštatovať, že akademik J. Kratochvíl bol ohnivkom v reťazi vedeckého poznania, ktoré nadväzujúc na svojich predchodcov dopĺňal nielen novými poznatkami,

ale tieto aj korigoval, analyzoval a komentoval. V podstate položil československú teriológiu na celkom nové základy.

RNDr. Andrej Stollmann
prof. Ing. Jozef Sládek, CSc.

Ing. Milan Janík, CSc. sedemdesiatpäťročný

Dňa 24. 12. 2008 oslávil bývalý dlhoročný pracovník profesionálnej ochrany prírody Ing. Milan Janík, CSc. svoje 75. ročné životné jubileum.

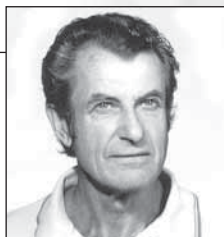
Ing. Milan Janík, CSc. pôsobil vo funkcii špecialistu pre ochranu fauny na správe niekdajšej CHKO Malá Fatra takmer od jej založenia, neskôr na Správe NP Malá Fatra až do odchodu na dôchodok v roku 1996, s výnimkou dvoch rokov (1990 - 1992), kedy bol riaditeľom odboru ochrany prírody na bývalej Slovenskej komisii pre životné prostredie v Bratislave.

V rámci pracovných aktivít sa podieľal na vypracovaní viacerých podstatných koncepčných materiálov, inventarizačných výskumov, monitoringu významných druhov živočíchov i na pro-

pagačno-výchovnej práci. Bol autorom veľkého množstva odborných stanovísk, zameraných predovšetkým na ochranu fauny, ako aj viacerých vedeckých a odbornopopularizačných príspevkov. Charakteristickou vlastnosťou jubilanta bola jeho zásadovosť a osobná statočnosť pri presadzovaní záujmov ochrany prírody aj v najkritickejších prípadoch.

Bližšie o jubilatovi pojednáva osobný medailónik, ktorý bol uverejnený v CHÚS zväzok 39/1999 na str. 49. Ing. Milanovi Janíkovi, CSc. k životnému jubileu srdečne blahožela v mene Klubu seniorov ochrany prírody Slovenska

Ing. Július Burkovský



Ivan Cvacho – in memoriam

V posledný deň januára 2009 odišiel z radov dobrovoľných ochrancov prírody jeden z iniciátorov táborov ochrancov prírody (TOP), veľký obdivovateľ a znalec prírody Slovenska a osobitne Malej Fatry. Skromný človek, rodák zo Starej Bystrice (1921) prijal pozvanie na „ono miesto“, odkiaľ niet návratu. Česť jeho pamiatke!

RNDr. Andrej Stollmann



Štipendijný program Nemeckej spolkovej nadácie pre životné prostredie pre Strednú a Východnú Európu (MOE-Austauschstipendienprogramm der DBU)

Nemecká spolková nadácia pre životné prostredie – DBU (www.dbu.de) vypisuje každý rok štipendia pre kvalifikovaných absolventov vysokých škôl v Strednej a Východnej Európe zameraných na štúdium rôznych oblastí ochrany a tvorby životného prostredia. Žiadať o štipendium môžu absolventi VŠ do 30 rokov, do troch rokov od ukončenia magisterského alebo inžinierskeho štúdia. Štipendijný program podporuje 6 – 12 mesačné pobyty na odborných pracoviskách: na nemeckých vysokých školách, v podnikoch, výskumných ústavoch, mimovládnych organizáciách, úradoch a pod. Miesto štipendijného pobytu si môžu zvoliť sami žiadatelia alebo zabezpečiť DBU podľa zvolenej odbornej oblasti/ odborného zámeru žiadateľa.

Zoznam ponúk štipendijných miest je aj na <http://www.dbu.de/618.html> (Stipendien/MOE-Austauschstipendienprogramm der DBU/Praktikumsplätze).

Výška štipendia: 1060 € mesačne

Začiatok štipendia: spravidla marec

DBU hradí okrem mesačného štipendia taktiež náklady na poistenie súvisiace s pobytom v SRN aj na prípravný jazykový kurz nemčiny.

Žiadosť o štipendium sa predkladá v júni predchádzajúceho roka a musí okrem vyplneného formulára DBU <http://www.dbu.de/387.html> v **nemeckom alebo anglickom jazyku** obsahovať tieto prílohy (v NJ alebo AJ):



- 1) **návrh projektu/ odborného zámeru**, ktorým sa chce žiadateľ zaoberať v rámci štipendijného pobytu vrátane zdôvodnenia výberu témy (predpokladaný prínos pre životné prostredie i žiadateľa). **Max. rozsah 3 strany A4**, členenie podľa uvedenej schémy: úvod do problematiky a zdôvodnenie výberu témy, súčasný stav poznania v danom odbore vo svete a v Českej republike, sledovaný cieľ projektu, navrhovaná metodika práce a rámcový časový harmonogram, očakávané výsledky a ich význam pre prax, príp. ďalší výskum, predpokladaný spôsob využitia a prezentácie výsledkov,
- 2) **životopis** s popisom záujmov a vlastnej profesijnej perspektívy,
- 3) **publikačná činnosť**, výskumné úlohy, projekty,
- 4) **doklad o absolvovaní štátnej záverečnej skúšky** vrátane známky za diplomovú prácu (môže byť predložený dodatočne, najneskôr do termínu prijímacieho pohovoru),
- 5) **odporúčania školiteľa alebo nadriadeného** (súčasť formulára DBU),
- 6) **hodnotenie jazykových znalostí uchádzačov** (súčasť formulára DBU).

Termín odovzdávania žiadostí o štipendium: jún predchádzajúceho roka (aktuálne: 15. 6. 2009) na zastúpenie DBU v ČR a SR.

Pred odovzdaním žiadosti je vhodná konzultácie zámeru/ projektu aj žiadosti na DBU <http://www.dbu.de/789.html> alebo na zastúpení DBU v ČR a SR.

Vybraní žiadatelia budú písomne pozvaní k prijímaciemu pohovoru, ktorý sa koná na jeseň, pre českých uchádzačov v Prahe, pre slovenských uchádzačov v Bratislave (aktuálne v 38. kalendárnom týždni).

Od žiadateľov sa vyžaduje aspoň priemerná znalosť nemeckého jazyka a schopnosť prezentácie projektu v nemčine alebo angličtine, komunikácia v mieste pobytu môže byť v angličtine. Žiadať o štipendium nemožno opakovane.

Aktuálne termíny, informácie aj formuláre nájdete na: http://www.dbu.de/stipendien_international (Stipendien/MOE-Austauschstipendienprogramm der DBU).

Kontakt pre ČR a SR: Společnost pro Lužické hory, zastoupení DBU v ČR a SR, Ing. Romana Cermanová, Lidická 321, 463 34 Hrádek nad Nisou, tel.: 48 5108960, 777 216852, E-mail: r.cermanova@gmail.com, skype: [luzicke.hory](https://www.skype.com/name/luzicke.hory)

Chránené vtáčie územie DUNAJSKÉ LUHY

Lokalizácia chráneného územia

Kraj: Nitriansky, Trnavský, Bratislavský

Okres: Bratislava I, II, IV, V, Dunajská Streda, Komárno, Nové Zámky, Senec

Kataster: Staré Mesto, Ružinov, Podunajské Biskupce, Nivy, Devín, Karlova Ves, Petržalka, Jarovce, Rusovce, Čunovo, Šamorín, Mliečno, Čilistov, Dobrohošť, Kyselica, Vojka nad Dunajom, Bodíky, Baka, Gabčíkovo, Sap, Medvedov, Klúčovec, Komárno, Čičov, Iža, Zlatná na Ostrove, Trávník, Nová Stráž, Veľké Kosihy, Klížska Nemá, Moča, Kravany nad Dunajom, Patince, Radvaň nad Dunajom, Kamenica nad Hronom, Chĺaba, Mužla, Obid, Štúrovo, Nové Košariská, Kalinkovo, Hamuliakovo

Výmera: 16 511 ha

V pôsobnosti organizačného útvaru ŠOP SR: CHKO Dunajské luhy, RCOP Bratislava

Charakteristika: Chránené vtáčie územie Dunajské luhy sa vyhlasuje na účel zabezpečenia priaznivého stavu biotopov druhov vtákov európskeho významu a biotopov sťahovavých druhov vtákov bociana čierneho, brehule hnedej, bučiacika močiarného, čajky čiernohlavej, haje tmavej, hlaholky severskej, hrdzavky potápavej, chochlačky sivej, chochlačky vrkočatej, kačice chrapľavej, kačice chriplavej, kalužiaka červenonohého, kane močiarnej, ľabtušky poľnej, orliaka morského, potápača bieleho, rybára riečného, rybárika riečného, volavky striebristej a zabezpečenia podmienok ich prežitia a rozmnožovania.

Haja červená (*Milvus milvus*)



Územie sa čiastočne prekrýva s CHKO Dunajské luhy. Reprezentuje ho hlavný tok rieky Dunaj a jej ľavý breh, ktorý v súčasnosti predstavuje unikátnu mozaiku vodných, mokradových a lesných ekosystémov. Lužné lesy boli zväčša nahradené monokultúrami šľachtených topoľov. Fragments lužných lesov s prirodzeným druhovým zložením sa zachovali najmä v oblasti pod Bratislavou a medzi Šamorínom a Komáromom. Rozsiahla Hrušovská zdrž predstavuje veľmi významný migračný koridor a zimovisko vodných druhov vtáctva, napr. chochlačku sivú, vrkočatú a bielookú, hlaholku severskú a hrdzavku potápavú. Na ostrovoch Hrušovskej zdrže hniezdia najväčšie populácie rybára riečného a čajky čiernohlavej na Slovensku. Dostatok prirodzených mokradí poskytuje dobré predpoklady pre hniezdenie volavky striebristej, bučiacika močiarného či kalužiaka červenonohého.

V lužných lesoch hniezdi významná populácia orliaka morského a haje tmavej.



Dunajské luhy